

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

До захисту допустити:

В.о. завідувача кафедри

 Світлана МАКАРЕНКО

21 листопада 2025 року

**«РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ТА ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ «КАРТ ПРОППА»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Дошкільна освіта. Інклюзія»
Сарахман Юлії Євгенівни

Науковий керівник:

Макаренко С.І., к.п.н., доцент

Рецензент:

Івах С.М., к.п.н., доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки
та дошкільної освіти Дрогобицького
державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Кваліфікаційну роботу захищено
з оцінкою
97 А «Відмінно»
«22» грудня 2025 р.

Секретар ЕК Поповська О.А.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	9
1.1. Теоретичні засади мовленнєвої творчості дітей дошкільного віку у вітчизняній та зарубіжній літературі	9
1.2. Особливості розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку	12
1.3. Мнемотехніка «Карти Проппа» як стимул мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку	21
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ «КАРТ ПРОППА»	30
2.1. Особливості мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку	30
2.2. Поетапна реалізація педагогічних умов розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа».....	42
2.3. Динаміка розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа»	53
Висновки до розділу 2	60
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65
ДОДАТКИ	70

ВСТУП

В умовах сучасного виборювання незалежності України важливого значення набуває розвиток творчих здібностей і креативного мислення кожної дитини як майбутнього активного члена суспільства та суб'єкта життєдіяльності. Рівень розвитку творчих здібностей впливає не лише на успішність в освітньому середовищі, а й на подальшу соціальну реалізацію дитини. Це завдання відображено в основних нормативних документах – Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Законі «Про дошкільну освіту» [14], Державному стандарті дошкільної освіти [1] та чинних освітніх програмах для дітей дошкільного віку [26,27,28]. Одним із пріоритетних напрямів підвищення якості дошкільної освіти є розвиток зв'язного мовлення дітей, що закладає основу для подальшого навчання у школі, формує вміння комунікації, самовираження та творчої діяльності.

Проте в сучасних реаліях дедалі більше дітей мають труднощі з розвитком зв'язного мовлення. Їм складно послідовно й логічно переказувати інформацію, формулювати власні думки, виявляти мовленнєву творчість. Причиною зазначеного є, зокрема, засилля гаджетів та зменшення читання дітям книжок – що обмежує словниковий запас, ускладнює формування зв'язного мовлення, знижує здатність до аналізу й переказу сюжетів, а також гальмує розвиток уяви та мовленнєвої творчості. Тож постає потреба у пошуку й запровадженні дієвих інструментів, що сприятимуть залученню дітей дошкільного віку до мовленнєвотворчої діяльності.

Вивченням цієї проблеми займалися такі видатні психологи й педагоги, як Л. Виготський, О. Запорожець, О. Лурія, В. Пропп, С.Рубінштейн, В. Сухомлинський та інші. Сучасні дослідники підкреслюють величезний вплив творчості на становлення повноцінної особистості, здібностей дитини, її потреб та мотивів поведінки. Мовленнєву творчість дітей дошкільного віку науковці визначають як здатність дитини до самостійного створення висловлювань, що відзначаються оригінальністю, емоційністю та логічною

зв'язністю; інтегрований процес, що поєднує мовленнєву активність, уяву, креативність і когнітивний розвиток дитини [10].

Спостереження науковців А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Горбунової, Н. Карпінської, Н. Луцан, С. Макаренко, А. Омеляненко, Т. Піроженко, Ю. Руденко, Н. Улітовської, Л. Фесенко, С. Хитрої, А. Шибіцької та інших підтверджують значний творчий потенціал дітей старшого дошкільного віку. Саме в цей період відбувається інтенсивне розширення словникового запасу, засвоєння складних граматичних конструкцій, формування вміння зв'язно висловлювати думки та зростання емоційної виразності. Опановуючи навички побудови діалогів і монологів, діти отримують сприятливі умови для творчого використання мовних засобів та розвитку мовленнєвої ініціативи, здатності до сюжетотворення й самостійного конструювання висловлювань, що визначає мовленнєву творчість як важливий показник їхнього загального розвитку.

Широкі можливості для розвитку уяви та мислення, активізації мовленнєвої творчості дітей відкриває мнемотехніка «Карти Проппа». Педагогічна спадщина В. Проппа досліджувалася такими науковцями, як П. Берковий, І. Гете, А. Дандес, Б. Ейхенбаум, В. Жирмунський, В. Шкловський та іншими; педагогічне значення «Карт Проппа» та його технології розглядали Р. Барт, К. Бремон, П. Рікер, Дж. Родари, М. Фуко; технологія навчання розповідання з використанням «Карт Проппа» вивчалася М. Бахтіним, В. Гейзенбергом, Ф. Кессиді, Л. Леві-Брюлем, А. Лосевим та іншими.

Зокрема, у практичному посібнику з розвитку мовленнєвої творчості дітей «Граматика фантазії» Дж. Родарі зробив детальний аналіз методики видатного фольклориста, що базується на переказі та створенні казок із використанням карток, та зазначав: «...перевага карт Проппа очевидна: кожна з них є своєрідним зрізом казкового світу. Кожна функція містить відгуки, що перегукуються зі світом дитини, і допомагає їй краще зрозуміти себе та оточуючий світ людей» [42].

Використання символічних картинок, які структурно організовують казкову історію, сприяють розширенню уявлень дошкільнят про літературні твори, допомагають орієнтуватися в їх тематиці та структурі, а також розвивають творчість [33]. При цьому дитина виступає не лише пасивним слухачем чи спостерігачем, а стає центром творчої діяльності та творцем оригінальних літературних творів.

Зазначене й зумовило вибір нами теми кваліфікаційної роботи: **«Розвиток мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа».**

Об'єкт дослідження: розвиток мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа».

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа».

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми у психолого-педагогічній літературі.
2. Визначити критерії, показники та рівні розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа».
3. Виявити й експериментально перевірити педагогічні умови розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа».

Гіпотеза дослідження: розвиток мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа» буде ефективною за таких педагогічних умов:

1. Організація мовленнєво-творчого осередку групи закладу дошкільної освіти.

2. Поступовість, логічна послідовність упровадження «Карт Проппа» в роботу з розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку.

3. Активне доповнення роботи з «Картами Проппа» ефективними методами та прийомами розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку.

4. Активізація мовленнєвої творчості дітей засобами «Карт Проппа» не лише у процесі спеціально організованого навчання, але й у вільній самостійній діяльності дітей.

5. Забезпечення активної взаємодії між педагогами, батьками й дітьми старшого дошкільного віку у процесі розвитку їхньої мовленнєвої творчості засобами «Карт Проппа».

Методи дослідження:

-теоретичні: вивчення та аналіз психолого-педагогічної літератури з теми дослідження;

-емпіричні: педагогічне спостереження за дітьми; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи); анкетування.

База дослідження: Дошкільний навчальний заклад комбінованого типу № 9 «Ластівка» Черкаської міської ради.

Наукова новизна отриманих результатів. Уперше визначено й експериментально перевірено педагогічні умови розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа». Дістала подальшого розвитку методика використання «Карт Проппа», адаптована до роботи з дітьми старшого дошкільного віку

Практична значущість отриманих результатів полягає в адаптації методики використання «Карт Проппа» для впровадження в освітній процес закладів дошкільної освіти із метою розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку. Уточнено й обґрунтовано вимоги до мовленнєво-творчого осередку старшої групи закладу дошкільної освіти, до змісту та обсягу дидактичного матеріалу для розвитку мовленнєвої творчості дітей

старшого дошкільного віку – відповідно до ідей В. Проппа. Результати дослідження, діагностичні та технологічні матеріали впроваджено в роботу Дошкільного навчального закладу комбінованого типу № 9 «Ластівка» Черкаської міської ради.

Апробація результатів роботи. Результати дослідження доповідалися на:

1. «Декаді студентської науки» (березень 2025 р.), де висвітлювалася тема «Карти Проппа як засіб стимулювання мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку».
2. «Тижні дошкілля» (вересень 2025 р.) - тема «Психодидактичний потенціал карт Проппа для розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку».
3. Всеукраїнському форумі «Дошкільна освіта в контексті сталого розвитку: інвестиція в майбутнє» (м.Полтава, 28-29 січня 2025 року) - тема «Використання мнемотехнік для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку».

Публікації:

1. Макаренко С., Сарахман Ю. Розвиток мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа». *Магістерські студії психолого-педагогічного факультету Маріупольського державного університету: збірник наукових праць здобувачів ОС Магістр ОП «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Фізична культура», «Практична психологія», «Менеджмент. Управління закладом загальної середньої освіти»* / за заг. ред. Л.В. Задорожної-Княгницької. Випуск 3. Київ: МДУ, 2025.
2. Сарахман Ю. Карты Проппа как средство стимулирования речевого развития детей старшего дошкольного возраста. *Дебют: Збірник тез доповідей студентів психолого-педагогічного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2025* / За заг. ред. д.політ.н., проф. Трофименка М.В., к.пед.н., доц. Демидової Ю. О. Київ, 2025. С. 138-140.

3. Сарахман Ю. Психодидактичний потенціал Карт Проппа для розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку. *Програмадський вектор університетської освіти у викликах сьогодення: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 24 квітня 2025 року* / за заг. ред. О.А. Голюк. Маріуполь, 2025. С. 318-320.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Теоретичні засади мовленнєвої творчості дітей дошкільного віку у вітчизняній та зарубіжній літературі

У сучасних умовах модернізації освітньої системи України особливої актуальності набувають питання мовленнєвої творчості дітей дошкільного віку. Формування когнітивних навичок, зокрема критичного мислення та креативності, є невід'ємною складовою розвитку мовленнєвої діяльності дитини. Враховуючи стрімкий розвиток технологій та зміну соціокультурних запитів, зосереджується увага не лише на передачі знань, а й на створенні сприятливих умов для розвитку мовленнєвої творчості як засобу самовираження та формування особистості дитини.

У контексті становлення незалежної України, питання творчості, розкриття креативного потенціалу кожної дитини набувають нового значення. Суспільству потрібні особистості, здатні до творчого мислення, до створення та розвитку культури. Це відображено в нормативних документах, зокрема в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Законі «Про дошкільну освіту», Державному стандарті дошкільної освіти та Програмі розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» [27].

Мовленнєва творчість є важливим чинником розвитку особистості дитини, оскільки дозволяє їй не лише освоювати мову, а й використовувати її для комунікації, самовираження та пізнання світу. Вивченням цієї проблеми займалися такі видатні психологи й педагоги, як Л. Виготський, О. Запорожець, О. Лурія, В. Пропп, С.Рубінштейн, В. Сухомлинський та інші. Сучасні дослідники підкреслюють величезний вплив творчості на становлення повноцінної особистості, здібностей дитини, її потреб та

мотивів поведінки. Спостереження науковців сьогодення, зокрема А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Горбунової, Н. Луцан, С. Макаренко, А. Омеляненко, Т. Піроженко, Ю. Руденко, Н. Улітовської, Л. Фесенко, С. Хитрої та інших, підтверджують значний творчий потенціал дітей старшого дошкільного віку. Автори відзначають різноманітність мовленнєво-творчих проявів, що виявляються у грі, літературній, музичній, театральній та образотворчій діяльності [36].

Мовленнєва творчість дітей дошкільного віку – це здатність дитини до самостійного створення висловлювань, що відзначаються оригінальністю, емоційністю та логічною зв'язністю. За визначенням Н. Гавриш, мовленнєва творчість є інтегрованим процесом, що поєднує мовленнєву активність, уяву, креативність і когнітивний розвиток дитини [10].

В. Пропп, розглядаючи проблему мовленнєвої творчості, обґрунтував її основні аспекти спираючись на основу морфології казки та розробив методику використання уніфікованих карток в освітньому процесі. Його дослідження підтверджують, що складання розповіді має бути яскравою, емоційною подією, яка здатна зацікавити дітей, викликати їхнє захоплення та спонукати до активної участі у доповненні історії.

Дослідник наголошував, що процес казкоскладання з використанням карток сприяє розвитку мовленнєвої творчості дошкільників. Ці картки містять схематичні зображення казкових пригод, епізодів та подій, що допомагає дітям усвідомити структуру казки та формувати власні варіанти оповідань. Такий підхід стимулює творче мислення, розширює уяву та активізує пізнавальну діяльність дітей [25].

Наряду з ідеями В. Проппа, проблему впливу фольклору на дитячу мовленнєву творчість досліджувала і науковиця А. Шибіцька. Авторка дійшла висновку, що народна творчість є «джерелом креативних сил дитини». Фольклор сприяє вихованню особистості, розвиває художні здібності, стимулює пізнавальні психічні процеси, а також безпосередньо впливає на мовленнєву активність дошкільнят.

Не можна не згадати про Н. Карпінську, яка вивчала вплив естетичного сприйняття художніх творів на мовленнєву творчість дітей. Дослідниця наголошувала на великому значенні літератури для формування мовленнєвого чуття, здатності запам'ятовувати яскраві вирази й використовувати їх у повсякденному мовленні. Дослідниця закликала педагогів приділяти особливу увагу дитячим творчим спробам – як у поезії, так і в прозі, заохочувати прагнення до самовираження, шанобливо ставитися до творчих здобутків малюків та підтримувати їхнє натхнення.

Важливу роль у розвитку мовленнєвої творчості дошкільників відіграють словотворчість, граматична сторона мовлення, зв'язне мовлення.

Словотворчість за тлумаченням словника сучасної української мови – є процесом утворення нових слів [8]. Але педагогіка має більш широкий огляд цього терміну: словотворчістю називають розвиток власної думки, що базується на пережитому досвіді. Це може бути створення незвичайних словосполучень, придумування нових визначень для різних явищ або складання творчих розповідей на задану тему, опираючись на особисті відчуття і настрій.

К. Чуковський у своїй книзі «Від двох до п'яти» наголошує на виразності дитячої мовленнєвої творчості та її природності, зрозумілості для інших дітей. Дослідник експериментальним шляхом використовує дієслово іншої дитини «копитнути» у розмові з власним онуком. Хлопчик правильно витлумачив його як «ударити копитом», маючи на увазі коня [39]. На такому прикладі К. Чуковський демонструє, що діти легко сприймають і розуміють одне одного, швидко вловлюючи значення нових, щойно вигаданих слів.

Крім того, звертаючись до розвитку словотворчості сучасних дітей, дорослі часто стикаються з наступними варіантами: «я насупився» (тобто наївся супу) або «намакаронився» (наївся макаронів).

Аналізуючи розвиток мовленнєвої творчості в онтогенезі, ми дійшли висновку, що ранній та дошкільний вік є періодом активного сприйняття мовлення дорослих, зацікавленості її звучанням, а також природним

прагненням опанувати цей засіб комунікації. У три роки в дитини формується й активно розвивається наочно-образне мислення і вона вже починає розуміти певні закономірності щодо структури слів.

Візуальні образи, звукові враження та різноманітні дії пробуджують у дитини прагнення висловити побачене й почуте за допомогою слів. Завдяки мовленню малюкові легше передати свої емоції, думки, переживання, асоціації та уявлення про навколишній світ. Розширення її взаємодії з природою, мистецтвом, людьми та предметним середовищем створює основу для формування цілісного світосприйняття.

У 5-6 років стихійне словотворення поступово згасає. Це пояснюється тим, що природне мовне чуття дещо слабшає, а дитина все більше прагне говорити так, як дорослі. Зникнення активної словотворчості можна пов'язати з тим, що дитина вже впевнено опанувала граматичні конструкції та свідомо використовує їх у мовленні.

Граматична сторона мовлення розвивається поступово, і цей процес тісно пов'язаний зі словотворчістю. Дитина засвоює морфологічні та синтаксичні закономірності мови, вчиться правильно змінювати слова за відмінками, числами, родами та узгоджувати їх у реченні. Завдяки цьому її мовлення стає більш точним, зв'язним і логічним [7].

Не менш важливим є розвиток зв'язного мовлення, адже саме за його рівнем можна судити про загальний інтелектуальний розвиток дитини, її культуру спілкування, соціальну адаптованість та готовність до навчання в школі. Основним завданням розвитку зв'язного мовлення дитини є удосконалення діалогічного та монологічного мовлення. Монолог – це мовлення однієї особи, яке не вимагає негайної та прямої реакції слухачів. За твердженням А. Богуш та Н. Гавриш, монолог, дійсно, є більш складним видом мовлення, але водночас відзначається більшою вільністю, організованістю та свідомістю. Саме в процесі комунікації активізується розумова діяльність дитини, що ще раз підтверджує думку, що розвиток

зв'язного мовлення старших дошкільнят безпосередньо пов'язаний з їх інтелектуальним розвитком [3].

Задля створення відповідних умов з метою повноцінного розвитку мовлення дошкільника важливо використовувати різноманітні дидактичні матеріали та посібники, які допоможуть урізноманітнити мовленнєве середовище дитини, сприятимуть активному засвоєнню нових слів, формуванню мовленнєвих навичок і розширенню словникового запасу.

Отже, з огляду на теоретичний аналіз поняття «мовленнєва творчість» у вітчизняній та зарубіжній літературі, можна відзначити, що мовленнєва творчість дітей дошкільного віку є ключовим фактором їхнього особистісного розвитку, адже вона важлива для комунікації та самовираження. Дослідження науковців підтверджують важливість словотворчості, граматичної структури та зв'язного мовлення для формування мовленнєвої творчості.

1.2. Особливості розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку

У старшому дошкільному віці мовлення дітей розвивається особливо інтенсивно. Значно розширюється словниковий запас, починають використовуватися більш складні граматичні конструкції. Поступово формується емоційна виразність мовлення та здатність підтримувати діалог. Також старший дошкільний вік є періодом інтенсивного розвитку монологічного мовлення. Висловлювання старших дошкільнят відзначаються інформативністю, вони стають більш розгорнутими, в них яскравіше простежується логіка викладу матеріалу. Діти вчаться будувати зв'язні розповіді, передаючи свої міркування та творчість [3].

Важливість та актуальність розвитку дитячої мовленнєвої творчості, а також виявлення й максимальної реалізації творчих здібностей кожної особистості підкреслюються у державних документах: Національний

доктрині розвитку освіти в Україні, законах «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про мову», Державному стандарті дошкільної освіти тощо.

Переважає більшість фахівців вважає, що творчість являє собою особливий тип пізнавальних відкриттів, що має свій унікальний характер, зміст і засоби вираження, спрямований на створення нового, оригінального продукту людської діяльності, який належить до вищого рівня пізнання та перетворення як природного, так і соціального світу.

Мовленнєво-творчу діяльність визначено як процес перетворення наочно-образних уявлень, що виникають під впливом мистецьких творів, а також вражень від навколишнього середовища, у мовленнєві знаки і вираження [29]. Мовленнєвий розвиток дитини відбувається шляхом поступового переходу від механічного повторення висловлювань до незалежного вираження власних думок, тобто від репродуктивного рівня до продуктивного. Крім цього, на розвиток мовлення впливає вміння самостійно передавати певний зміст у різних формах зв'язного мовлення шляхом збагачення й удосконалення свого мовленнєвого інструментарію, включаючи лексику, фонетику, граматику тощо.

Проблема розвитку мовленнєвих творчих здібностей дітей привертає увагу багатьох учених – зокрема, О. Аматьєвої, Е. Белкіної, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Дронової, С. Ладивір та інших. Зокрема, С. Ладивір розглядає мовленнєву творчість дітей як один із найскладніших видів дитячої творчості. На її думку, соціальні зв'язки суттєво впливають на зміст і структуру мовлення, оскільки вони формують мовленнєвий досвід дитини. Дослідниця дійшла висновку, що розвиток особистості неможливий без постійного розширення цих соціальних зв'язків. Важливо зазначити, що затримка у розвитку мовлення може мати негативні наслідки для дитини, оскільки це може вплинути на її загальний розвиток та соціальну адаптацію [20].

Мовленнєва творчість є важливою складовою загального творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку. Вона виявляється у різних формах: у складанні розповідей, казок, описів; у створенні віршів, загадок,

нісенітниць; у словотворенні. Формування мовленнєвої творчості дитини старшого дошкільного віку базується на сприйнятті творів мистецтва та усної народної творчості, де зміст і форма нерозривно пов'язані. Знайомство з різними жанрами літератури та їх особливостями занурює дитину у світ художніх образів, що поглиблюється через театралізовану діяльність, сприяючи розвитку уяви та вмінню використовувати різноманітні мовні засоби. Розвиток мовленнєвої творчості у дітей цього віку є багатограним процесом, який залежить від загального мовленнєвого розвитку дитини.

Згідно з дослідженням І. Бурлаки [6], розвиток мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку проходить кілька етапів.

- Перший етап — підготовчий, під час якого дитина генерує ідею та збирає необхідний матеріал.
- На другому етапі, що називається наочно-образним моделюванням, діти уявляють сюжет і персонажів, відтворюючи їх у графічній або вербальній формі.
- Третій етап передбачає створення тексту: дитина вибудовує структуру, розкриває зміст і передає власні думки письмово або усно.
- Четвертий етап — редагування та вдосконалення, під час якого дитина перевіряє правильність викладу, виправляє помилки та покращує зміст твору.

Аналіз вищенаведених етапів дає змогу зрозуміти механізм розвитку мовленнєвої творчості та роль педагога в цьому процесі. Вони допомагають визначити методи, які сприяють формуванню ідей, розвитку образного мислення, організації тексту та його редагування. Розуміння цих етапів дозволяє педагогам ефективніше працювати над розвитком мовленнєвої творчості дітей.

Мовленнєва творчість, будучи продуктивним видом діяльності, кінцевою метою ставить створення зв'язної та логічно послідовної розповіді. Однією з умов її реалізації стає вміння дітей зв'язно розповідати, знати

композицію оповідання. На початковому етапі дітям можна запропонувати конкретні теми, такі як: «Як хлопчик знайшов цуценя», «Як Таня доглядала за сестричкою», «Чому дівчинка плакала». Для кращого розуміння сюжету можна звернутися до українських народних казок, наприклад, «Рукавичка», де звірі знаходять спільний дім, або «Кривенька качечка», що вчить доброті та співчуттю.

У старшому дошкільному віці діти оволодівають основними типами монологічного мовлення, в якому дошкільнята можуть виявити творчість – розповіддю і переказом. Старші дошкільники виявляють значну творчу активність у літературно-мовленнєвій діяльності. Це виявляється у виконанні переказів текстів художніх творів доступного розумінню рівня, у виразному читанні знайомих віршів, у складанні власних творів – оповідань, казок. У творчому розповіданні, в першу чергу, знаходять відображення враження дійсності та образів мистецтва, сприйнятих дитиною.

Словниковий запас дитини старшого дошкільного віку може становити 3500–4000 слів. Це зумовлено тим, що в цей період активно розвиваються особистість, свідомість, а також зростають мовленнєві здібності.

Слова, які дитина засвоює, можна поділити на дві категорії: пасивний словник (слова, які дитина розуміє і може співвідносити з певними уявленнями, але не використовує у мовленні) та активний словник (слова, які дитина не тільки розуміє, а й активно використовує в мовленні у потрібних ситуаціях).

Особливу увагу приділяють збагаченню дитячого мовлення прикметниками та дієсловами, які виражають якості та дії спостережуваних об'єктів. Паралельно з поглибленням знань відбувається засвоєння слів, які більш точно характеризують різноманітні ознаки предметів та дій.

Отже, до завершення дошкільного періоду словниковий запас дітей досягає такого рівня, що вони вільно взаємодіють з дорослими та однолітками і здатні підтримувати бесіду майже на будь-яку тему, зрозумілу для їхнього віку.

Для забезпечення зв'язності мовлення важливо дотримуватися послідовності у викладенні думок, чітко структурувати розповідь та використовувати виразні мовленнєві засоби. Це сприяє кращому розумінню та засвоєнню матеріалу слухачами.

У процесі розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку важливо не лише надання прикладів, але й підтримка їхньої творчої ініціативи, стимулювання творчої активності. Використання допоміжних запитань, які викликають інтерес та бажання розповідати, сприяє розвитку творчого задуму та збагаченню мовлення. Такі методи допомагають дітям структурувати свої думки, роблячи їхні висловлювання послідовними та логічними, що полегшує розуміння змісту.

Важливо відмітити, що для ефективного розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку необхідно враховувати психологічні особливості. У цей період в дітей фіксується стабільність психічних процесів, що відрізняється від етапу раннього дитинства. Це дозволяє їм усвідомлено виконувати конкретні дії та вчинки, а також демонструвати ознаки вольової регуляції поведінки, пам'яті, мислення та інших психічних функцій.

Формування зв'язного мовлення є найважливішим завданням у засвоєнні дитиною рідної мови, оскільки саме в ньому реалізується основна функція мови та мовлення – комунікативна. Як зазначає український психолог Б. Баєв, зв'язність мовлення – це, насамперед, логічність думок, їх послідовність, взаємозв'язок, аргументованість. Зв'язність мовлення значною мірою залежить від зв'язності мислення [32].

Творче розповідання відіграє особливу роль у формуванні зв'язного мовлення дітей дошкільного віку, сприяє розвитку словесно-логічного мислення, надаючи широкі можливості для самостійного вираження дитиною своїх думок, відображення у мовленні різноманітних зв'язків і відношень між предметами та явищами, а також активізації знань і уявлень про навколишній світ. Оволодіння навичками творчого розповідання означає перехід на якісно

новий рівень мовленнєво-мисленнєвої діяльності, що наближає дитину до того рівня зв'язного мовлення, який є необхідним для успішного переходу до навчальної діяльності. Основою творчого розповідання є переробка та поєднання уявлень про реальність для створення нових образів, дій та ситуацій, яких дитина раніше не сприймала безпосередньо. Єдиним джерелом уяви є навколишній світ, тому розвиток творчості залежить від багатства вражень і життєвого досвіду. Важливо постійно збагачувати дитячий досвід через спостереження за природою і працею дорослих, екскурсії, перегляд ілюстрацій, читання книг. Усна народна творчість із її особливим стилем, мовою та художніми прийомами відіграє важливу роль у розвитку мовленнєвої творчості дітей.

Л. Виготський, А. Запорожець, С. Рубінштейн розглядають творчу уяву як складний психічний процес, тісно пов'язаний із життєвим досвідом дитини. У дошкільному віці творча уява відзначається найбільшою гнучкістю та відкритістю до педагогічного впливу, що робить її сприятливим підґрунтям для розвитку творчих здібностей [12].

Н. Гавриш стверджує, що в розвитку словника дошкільників надзвичайно важливим є принцип об'єднання слів у тематичні групи. Одиниці мови пов'язані між собою. Сукупність слів, що складають тематичний ряд, утворює семантичне поле, яке розташоване навколо ядра. Наприклад, багатозначне слово «голка» у значенні «лист хвойного дерева» входить у семантичне поле: дерево - стовбур - гілки - хвоя - зелена - пухнаста, росте – опадає; слово «голка для шиття» входить в інше семантичне поле: шити - зашивати - вишивати - сукня - сорочка - візерунок - гостра - тупа тощо [10].

Придумування розповіді за темою, яку пропонує вихователь, мотивує дитину старшого дошкільного віку до створення самостійного змісту розповіді. У свою чергу мотивація підштовхує творчу уяву дитини і самостійність думок. Крім цього велику роль відіграє формулювання теми розповіді, яка буде стимулювати та мати позитивний емоційний вплив на

прояв мовленнєвої творчості дошкільника. Як варіант, деякі розповіді можуть бути об'єднані однією темою.

Наприклад, серія розповідей про Оленку: «Нова сукня Оленки», «Яку іграшку Оленка обрала в дитячому садку» тощо. Також можна запропонувати різні теми для вигадкування казок про тварин: «День народження білочки», «Як їжачок шукав друзів», «Пригоди хитрої сороки».

Слід відмітити, що складання казок за заданою темою сприяє розвитку уяви дітей, підтримує їхню ініціативу, навчає розуміти завдання та відповідати на навідні запитання. Під час створення казок про іграшки збагачується словниковий запас дитини, удосконалюється зв'язне мовлення: малюк підбирає відповідні означення, правильно формує граматичну структуру прикметників і, використовуючи цей словниковий матеріал, будує логічне висловлювання.

У процесі оволодіння мовленням дитина засвоює вміння формувати та використовувати граматичні конструкції. Розвиток граматичного боку мовлення у дошкільника охоплює роботу з морфологією (змінювання слів за родами, числами, відмінками), словотворенням (утворення нових слів на основі наявних за допомогою спеціальних засобів) і синтаксисом (конструювання простих і складних речень).

На етапі переходу від старшого дошкільного віку в молодший шкільний на передній план виходить регулюючий формат володіння мовою, що дозволяє дітям здійснювати також і регуляцію своїх дій, а не тільки мовленнєвих висловлювань. Крім того, діти старшого дошкільного віку активно застосовують сформовані елементи мовленнєвої творчості, спершу в ігровій діяльності, а згодом впроваджують їх у власну освітню діяльність. Це у свою чергу створює базу для усвідомленого сприйняття літературних творів, адже вміння творчо використовувати мову сприяє розвитку здатності аналізувати, інтерпретувати та відтворювати художні образи та сюжетні лінії.

Конкретизуючи вищезазначене, слід зауважити, що більшість дослідників рекомендує в роботі з дітьми старшого дошкільного віку

акцентувати увагу на використанні казки, вважаючи її найбільш доступним і педагогічно ефективним засобом для формування та розвитку мовленнєвої творчості (Л. Гурович, О. Запорожець, В. Сухомлинський, А. Шибицька).

Слід зазначити, що використання мнемотехніки «Карти Проппа» є доцільним в мовленнєвому розвитку дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Казка є потужним інструментом мовленнєвого й емоційного розвитку як нормотипової дитини, так і дитини з ООП. Вона стимулює уяву, формує образне мислення, розвиває мовлення й допомагає таким дітям осмислювати соціальні ситуації через метафору та символіку. У старшому дошкільному віці казкові сюжети сприяють становленню зв'язного мовлення, розширюють словниковий запас і навчають логічно вибудовувати розповідь.

Дослідження показують, що систематичне використання казкотерапії в інклюзії підсилює комунікативні вміння, розвиває емоційну регуляцію та соціальну взаємодію. Казкові персонажі допомагають дітям із різними освітніми потребами безпечно проживати власні страхи, розпізнавати почуття, знаходити способи подолання труднощів. У таких дошкільників підвищується самооцінка, впевненість і здатність до самовираження [43].

Крім цього, в інклюзивних групах ефективними є візуальні опори — малюнки, картки, мнемотаблиці, схеми-сюжети. Використання серій картинок допомагає дітям відтворювати послідовність подій, описувати дії персонажів і створювати власні варіації історій. У такий спосіб наочність особливо корисна для дітей із затримкою мовлення, адже поєднує зорове й вербальне сприйняття.

Також казка, як форма наративного навчання, розвиває когнітивні процеси — уяву, вміння робити причинно-наслідкові висновки. Через образи героїв діти вчаться аналізувати, співпереживати, шукати рішення. Робота зі схемами казки формує розуміння структури тексту, що полегшує як мовленнєвий, так і творчий розвиток [41].

Отже, казка в інклюзивному дошкільному середовищі виконує творчу, мовленнєву та терапевтичну функції.

Отже, аналіз наукових джерел із досліджуваної проблеми свідчить, що особливостями розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку є зв'язність мовлення, багатство словникового запасу, навички словотворення та розвинена уява. У цей період діти поступово оволодівають умінням будувати розгорнуті висловлювання, створювати власні сюжети, комбінувати знайомі образи та передавати емоційний зміст через мовні засоби. Водночас їхня мовленнєвотворча діяльність ще потребує цілеспрямованої педагогічної підтримки, яка забезпечує збагачення словникового запасу, формування логічної послідовності висловлювань та розвиток комунікативної компетентності.

1.3. Мнемотехніка «Карти Проппа» як стимул мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку

Сучасні старші дошкільники – це унікальні діти. Вони легко справляються з будь-яким девайсом і гаджетом, але при цьому у багатьох із них мовлення розвинене недостатньо, активний словниковий запас обмежений, увага розсіяна, пам'ять слабка, а мовленнєва творчість має низький рівень. Тому розвиток зв'язного мовлення, у тому числі мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку є важливим завданням педагогічної роботи з дітьми.

Одним із важливих новоутворень у дітей цього віку є розвиток регулювальної та планувальної функцій мовлення – вони здатні самостійно планувати власну мовленнєву діяльність, складати розповідь за визначеним планом, висловлюючи свої думки більш послідовно. Дослідження А. Богуш свідчать про появу критичного ставлення до своїх висловлювань та висловлювань однолітків – відбувається активне формування навичок корекції та самокорекції мовлення, що вважається вищим рівнем розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників [3].

При цьому Л. Калмикова зазначає, що під час монологічного мовлення дітям цього віку ще важко зосередитися на конкретній темі, вибрати відповідні мовні засоби та грамотно організувати і структурувати своє висловлювання. Відповідно, у більшості старших дошкільників зв'язне мовлення характеризується простотою, наявністю зайвих пауз, не зовсім вдалих слів та словосполучень [18].

Допомогти дітям у цьому може мнемотехніка – система методів і прийомів, що сприяють покращенню запам'ятовування, збереження та відтворення інформації за допомогою асоціацій, образів, схем і специфічних методик [37].

Мнемотехніка відома з давніх часів і має історію, що налічує як мінімум дві тисячі років. Вона була об'єктом наукових досліджень багатьох учених. Вважається, що термін «Мнемоніка» вперше був введений у VI столітті до н.е. Піфагором Самоським (570-490 рр. до н.е.) – давньогрецьким філософом і математиком, засновником релігійно-філософської школи піфагорівців. Першу роботу з мнемоніки приписують Цицерону (106-43 рр. до н.е.). Певні мнемотехнічні прийоми описав давньогрецький історик Геродот Галікарнаський (484-425 рр. до н.е.). Мнемотехніку досліджував, розробляв і викладав Джордано Бруно; нею цікавився Аристотель, який навчав цьому мистецтву свого учня Олександра Македонського [19].

Існують численні дослідження, що обґрунтовують різні системи мнемоніки. Загальні аспекти мистецтва запам'ятовування викладено у працях Р. Аткинсона, Д. Лаппа, У. Найсера, Й. Рамчарака, Р. Солсо. Науковці В. Козаренко, М. Курланд, Д. Лапп, Ф. Черноу розробили основні методики розвитку пам'яті. Історію мнемотехніки від її початку до сучасності детально досліджували Ф. Єйтс, Ф. Льюзер, Н. Слоуп, Г. Челпанов. Різноманітні методи та способи розвитку пам'яті описано в посібниках М. Зябліцевої, І. Матюгіна, Д. Хермана, М. Хорошевського. Універсальні практичні поради

та рекомендації щодо розвитку різних видів пам'яті представлені О. Андрєєвим, Т. Бьюзен, Д. Геймоном, І. Матюгіним.

Важливий крок уперед у розвитку мнемотехніки стався в кінці ХХ – на початку ХХІ століття, коли було видано низку книжок для широкої аудиторії. Зокрема, із 2003 року у Вінницькому обласному інституті післядипломної освіти працювала науково-методична лабораторія «Розвиток пам'яті, уяви та творчого мислення». Керівником проєкту був Г. Чепурний — педагог, психолог, спеціаліст з освітніх технологій. Метою її діяльності була адаптація методів мнемотехніки до освітніх і соціальних завдань, зокрема для ефективного засвоєння складної інформації [38].

Для досягнення якісних результатів розвитку монологічного мовлення дітей за допомогою мнемотехнік дослідники рекомендують правильно використовувати її структурні моделі. До таких моделей відносяться мнемоквадрати, мнемодоріжки та мнемотаблиці [22]. Вони є важливими дидактичними інструментами на заняттях, спрямованих на формування монологічного мовлення дошкільників. Наприклад, мнемоквадрат, будучи графічним елементом, що містить певну інформацію і приховує слово або коротке речення, допомагає дітям засвоїти нову інформацію через асоціації і просте запам'ятовування. Мнемодоріжка є схемою, побудованою на асоціативних зв'язках, що спрощують засвоєння матеріалу. Вона дозволяє дітям створювати невеликі розповіді, орієнтуючись на лінійне розташування клітинок. Іншим видом мнемотехніки є мнемотаблиця – схема, що допомагає запам'ятати і відтворити певну інформацію, наприклад, вірші, розповіді, загадки або скороговки. Вона є корисним інструментом для навчання дітей складанню розповідей, переказу текстів, а також для розвитку навичок загадування та відгадування загадок. Отже, підсумувавши, можна підтвердити, що ці методи допомагають дітям краще організувати та систематизувати знання, покращуючи їх мовленнєві навички.

Дослідженням методів мнемотехніки та можливостей їх використання у розвитку мовленнєвої творчості займалися такі вчені, як Л. Айзенварг,

Е. Антощук, А. Бесєдіна, М. Гайдаєнко, Ж. Григор'єва, О. Дмитренко, Л. Кравченко, І. Матюгін, О. Пащенко, В. Примакова та ін.

Дослідження підтверджують, що мнемотехніка ефективно вирішує важливі розвивальні та виховні завдання щодо дітей дошкільного віку, зокрема:

- дозволяє підвищувати ефективність запам'ятовування нової інформації;
- формує вміння ефективно та самостійно здобувати нові знання;
- розширює словниковий запас;
- покращує розвиток усного, монологічного мовлення;
- розширює творчі можливості дитини, забезпечуючи гармонійну взаємодію лівої (логічної) та правої (творчої, образної) півкуль мозку.

Відповідно, використання мнемотехнічних прийомів сприяє розвитку у старших дошкільників уміння планувати мовленнєве висловлювання та забезпечує формування його зв'язності й логічної послідовності.

Одним із найбільш ефективних засобів розвитку мовленнєвої творчості, зокрема, дітей старшого дошкільного віку, є казка. Вона поєднує художнє слово, образність та емоційність, що створює сприятливі умови для формування у дітей здатності до самостійного мовленнєвого висловлювання. Завдяки казковим сюжетам діти навчаються будувати логічно послідовні розповіді, використовувати різноманітні мовленнєві конструкції та збагачувати словниковий запас.

Особливе значення має творче переосмислення казки: переказ, інсценізація, складання власних варіантів розвитку сюжету. Такі види діяльності стимулюють уяву, активізують мовленнєву ініціативу та формують навички мовленнєвої творчості. Крім того, казка сприяє розвитку емоційної виразності, адже діти вчаться передавати інтонацією та мовними засобами почуття персонажів, що підсилює комунікативну компетентність.

Однією з ефективних мнемотехнік розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку на основі використання казки є «Карти

Проппа». Володимир Якович Пропп (1895-1970) – доктор філологічних наук, вчений зі світовим визнанням, фольклорист, теоретик літератури, автор досліджень «Морфологія чарівної казки», «Історичні корені чарівної казки». Найвідоміша робота вченого – «Морфологія казки» (1928) – монографія, присвячена структурі народних казок. Учений-фольклорист дослідив і порівняв структуру багатьох чарівних казок різних народів і зробив висновок, що більшість із них побудована за однією схемою, в основі якої лежать дії персонажів, що впливають на хід подій, і з яких будується сюжет казки. В. Пропп назвав їх функціями та виокремив 31 постійну функцію. Звісно, не у всіх казках наявні всі функції, їхня послідовність може порушуватися, можливі переходи, доповнення, синтез, однак це не суперечить основному ходу розповіді.

Дж. Родарі запропонував використовувати систему В. Проппа як окрему методику складання казок, скоротивши кількість функцій до 20 [33]. На їхній основі зроблено 20 карт, кожна з яких – це якась дія, яка схематично чи карикатурно зображує функцію героя (наприклад, зачин у стилі «жили собі»; особливі обставини для розгортання сюжету «сонце зникло з небосхилу» або інше).

Відповідно, карти В. Проппа – це дидактичний інструмент, створений на основі «морфології казки» автора, який у вигляді окремих карток відображає основні функції та сюжетні елементи казки, допомагаючи дітям і дорослим усвідомлювати її структуру, переказувати та складати власні казкові історії. Карти можуть використовуватися як опорні підказки для переказу, інсценізації сюжетів знайомих дітям казок; а також можуть слугувати «конструктором казки» для творчого складання власних варіантів нових казкових історій. Л. Письменна та О. Кулинич зазначають, що мнемічні схеми відіграють важливу роль у диференційованому навчанні: вони допомагають дітям із нижчим рівнем розвитку пам'яті мимоволі засвоювати матеріал, а для дітей з високим рівнем стають інструментом самоконтролю й самооцінки [24].

В подальшому дослідженні будемо називати зазначений інструмент розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку – «Карти Проппа». З одного боку, дітей вчать аналізувати казку за допомогою схематичних зображень, використання символів-замінників, заохочують до створення власних карт – позначень певних подій, епізодів, героїв тощо. Щоб діти засвоїли унаочнення, проводять дидактичні ігри «Назви казку за символом», «Чарівні імена», «Що в дорозі знадобиться?», «Хороший – поганий», «Хто у світі наймиліший?», використовуючи спеціальне ігрове поле. Після прослуховування казок діти вчаться позначати їх сюжети символами – картами В. Проппа.

З іншого – можна переходити до етапу переказування казок за допомогою дібраних дітьми зображень. Успіх у роботі на попередніх етапах дає змогу перейти до колективної та індивідуальної словотворчості за певним набором карт.

Тому для розвитку мовленнєвої творчості у дітей старшого дошкільного віку важливо поступово знайомити їх з картами В. Проппа, дотримуючись логічної послідовності. Спочатку варто використовувати барвисті ілюстрації, що допомагають краще запам'ятати ролі персонажів у казці. Поступово можна переходити до більш схематичних зображень, які розвивають абстрактне мислення.

Із метою кращого засвоювання функцій персонажів, доцільно запропонувати дошкільникам самостійно придумати символи для карток. Це, у свою чергу, сприятиме глибшому розумінню та усвідомленню матеріалу.

Наступним етапом є аналіз знайомої казки, розподіл її на змістові частини та співвіднесення кожного фрагмента з функціями В. Проппа. Діти аналізують події, дають їм назви, оцінюють розвиток сюжету. У кінцевому результаті дошкільники порівнюють текстовий опис із графічними символами, що сприяє розвитку мовленнєвих та когнітивних навичок.

Слід відмітити такий проміжний етап роботи, як пошук дітьми відповідних функцій в нових казках. Важливо, щоб під час одного заняття

використовувалося не більше 3–5 карток, щоб не перевантажувати увагу дітей та зберігати інтерес до процесу.

Наступним етапом слід відмітити створення дітьми власних казок за картками В. Проппа. Спочатку діти працюють у групі, придумуючи казкові історії, використовуючи обмежену кількість карток. Далі поступово додають нові елементи, що ускладнює сюжет. Коли методика стане їм зрозумілою, можна переходити до складання історій у довільному порядку, без чітко визначеної послідовності карток.

На завершальному етапі кожна дитина отримує власний набір карток і створює унікальну казку або модифікує вже знайомий сюжет. Щоб полегшити процес, можна запропонувати готову назву казки, а потім разом визначити місце подій та персонажів.

Створення казки може відбуватися різними способами: по черзі в групах, починаючи з кінця або з середини; використовуючи картки у заданому порядку, через одну, навмання чи певною кількістю; розподіляючи казку на змістовні частини (вступ, зав'язка, конфлікт, перемога) та обираючи головного героя. Також можна змінювати відому казку, вводячи обмеження або збільшуючи кількість використовуваних функцій тощо.

Отже, застосування мнемотехніки «Карти Проппа» сприяє усвідомленню дітьми структурних елементів казки, формуванню навичок планування висловлювань та розвитку зв'язного мовлення. Використання карток активізує уяву, розширює словниковий запас, допомагає створювати логічно послідовні та емоційно виразні висловлювання. Відповідно, «Карти Проппа» виступають не лише опорою для переказу, а й потужним як засобом стимулювання мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку.

Висновки до розділу 1

Аналіз психолого-педагогічних підходів до проблеми розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засвідчив, що ця

сфера є важливим компонентом загального розвитку особистості та має ґрунтовне теоретичне відображення у вітчизняній та зарубіжній літературі. Дослідники підкреслюють значення мовленнєвої творчості як інтегративного процесу, що поєднує когнітивні, емоційні та комунікативні аспекти розвитку дитини, сприяючи формуванню комунікативних навичок та самовираженню.

Мовленнєву творчість дітей дошкільного віку дослідники трактують як здатність до самостійного створення висловлювань, що відзначаються оригінальністю, емоційністю та логічною зв'язністю; інтегрований процес, що поєднує мовленнєву активність, уяву, креативність і когнітивний розвиток дитини [10].

Дослідження підтверджують, що старший дошкільний вік є періодом активного розвитку монологічного мовлення, що безпосередньо впливає на розвиток мовленнєвої творчості дитини. Підґрунтям розвитку мовленнєвої творчості дітей виступає розширення словникового запасу, засвоєння складних граматичних конструкцій, здатність до зв'язного висловлювання та розвиток емоційної виразності. У цьому віці діти активно опановують навички побудови діалогів і монологів, що створює сприятливі умови для їхньої творчості в мовленнєвій діяльності.

Процес розвитку мовленнєвої творчості відбувається поетапно: від наслідування мовленнєвих зразків до самостійного створення висловлювань та творчих розповідей. Це включає підготовку, наочно-образне моделювання, створення тексту та його редагування.

Важливими чинниками розвитку мовленнєвої творчості є знайомство з мистецькими творами, усна народна творчість, театралізована діяльність та різноманітні мовленнєві засоби. Застосування методичних прийомів, таких як зразки мовлення, сюжетно-рольові ігри, питання-підказки та робота з художніми текстами, активізує мовленнєву діяльність дітей.

Важливим стимулом розвитку мовленнєвої творчості виступає використання мнемотехніки «Карти Проппа». Цей дидактичний інструмент, побудований на основі морфології казки, допомагає дітям усвідомлювати

структуру тексту, планувати висловлювання та створювати власні казкові сюжети. Застосування карток активізує уяву, сприяє формуванню логічної послідовності мовлення та розвиває здатність до творчої інтерпретації художнього матеріалу. Також «Карти Проппа» сприяють розширенню словникового запасу, формуванню зв'язного мовлення, розвитку уяви та креативного мислення.

Отже, психолого-педагогічне обґрунтування проблеми розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку підтверджує необхідність комплексного підходу, що поєднує теоретичні знання, урахування вікових особливостей та використання ефективних методичних засобів, серед яких особливе місце займає мнемотехніка «Карти Проппа».

РОЗДІЛ 2.
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ ТВОРЧОСТІ
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ «КАРТ
ПРОППА»

2.1. Особливості мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку

Експериментальне дослідження проведено на базі Дошкільного навчального закладу комбінованого типу № 9 «Ластівка» Черкаської міської ради. В експериментальному дослідженні взяли участь 36 вихованців 5-6 років двох старших груп та їхні батьки, вихователі. Експериментальна та контрольна групи налічували по 18 дітей у кожній.

Мета констатувального етапу дослідження: визначення початкового рівня розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа».

Завдання:

1. Визначити критерії, показники й рівні (високий, середній, низький) розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку.
2. Дібрати діагностичні методики для виявлення рівня мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку.
3. Провести експериментальне дослідження та визначити рівень розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку на початку експерименту.
4. З'ясувати початковий рівень знань, умінь і ставлень педагогів та батьків до використання «Карт Проппа» як засобу розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження: бесіди, вправи та спостереження за дітьми.

На початку експериментального дослідження було визначено критерії та показники, за якими здійснювалося вивчення рівнів сформованості

мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку. Основою слугувало розуміння мовленнєвої творчості як процесу, що передбачає активну взаємодію дитини з мовою, формування самостійних висловлювань, створення власних сюжетів, розвиток уяви, мислення та мовленнєвої компетентності. [13].

У процесі мовленнєвого розвитку діти старшого дошкільного віку поступово починають усвідомлювати особливості побудови різних типів висловлювань. Зокрема, вони вже можуть визначати та пояснити жанр твору (казка чи розповідь), розпізнавати елементи його структури, розуміти функції різних частин тексту. На цьому етапі важливо, щоб діти не лише розпізнавали мовні конструкції, а й могли оперувати ними у власних висловлюваннях.

Одним із ефективних засобів формування таких знань про жанри літературних творів та їх структуру є карти Проппа, що моделюють основні елементи казкової структури та допомагають дітям усвідомити логіку розгортання сюжету. Завдяки роботі з картками діти можуть удосконалювати, розпізнавати й називати типові сюжетні функції персонажів (наприклад, «випробування», «допомога», «перемога над ворогом»), що сприяє глибшому розумінню жанрової специфіки казки як виду оповіді. Відповідно, першим критерієм оцінювання мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку нами обрано когнітивно-мовленнєвий критерій.

У старшому дошкільному віці діти активно освоюють різні форми монологічного мовлення, здатні продукувати самостійні висловлювання на основі особистого досвіду або серій сюжетних ілюстрацій, схем тощо. Застосування «Карт Проппа» допомагає не лише впорядкувати власні уявлення про сюжет, а й послідовно реалізовувати ці уявлення у формі усного твору. Саме творче розповідання з елементами фантазії (на основі запропонованої сюжетної схеми) дає змогу оцінити рівень сформованості мовленнєвої творчості дитини, її здатність самостійно реалізовувати задум і структурувати мовлення відповідно до жанрових норм. Здатність самостійно створювати казку свідчить про сформованість мовленнєвого планування,

розвиток образного мислення та мовленнєвої творчості. Відповідно, другим критерієм оцінювання мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку нами обрано діяльнісний критерій.

Урахування зазначених підходів вплинуло на визначення нами основних критеріїв та показників розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку в дослідженні (див. табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Критерії та показники оцінювання розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа»

Критерії	Показники
Когнітивно-мовленнєвий	п.1 - здатність розрізняти жанрові особливості розповіді та казки, знати їх характерні риси; п.2 - знання структури казки (зачин, розвиток подій, кульмінація, розв'язка); п.3 - знання і розуміння призначення «Карт Проппа».
Діяльнісний	Здатність складати казки: п.1 - самостійно; п.2 - за допомогою «Карт Проппа».

Таблиця наочно демонструє, що наше дослідження здійснювалося за двома критеріями: когнітивно-мовленнєвим і діялісним. Когнітивно-мовленнєвий критерій давав можливість оцінити наявність у дитини знань про жанрові особливості казки на відміну від розповіді; її структурні компоненти – зачин, розвиток подій, кульмінація, розв'язка; а також розуміння й усвідомлення призначення «Карт Проппа» — уміння визначати їхню роль у побудові сюжету та розуміти функції персонажів. Діялісний критерій був спрямований на оцінювання здатності дітей самостійно створювати зв'язні, логічні й послідовні творчі розповіді або казки – самостійно та з використанням «Карт Проппа». Зазначені критерії та

показники охоплюють як знання про жанрові та структурні особливості казки на відміну від розповіді, так і практичну здатність застосовувати ці знання в самостійній творчій діяльності.

Для визначення рівнів розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку за зазначеними критеріями було виокремлено три рівні прояву зазначеного – високий, середній і низький, що відображають ступінь сформованості знань, умінь та творчих здібностей дитини у процесі створення казки. **Високий рівень** характеризується чітким розумінням та називанням жанрових особливостей і структури казки, вільним користуванням «Картами Проппа» під час побудови висловлювань. Дитина демонструє високий рівень мовленнєвої творчості: самостійно створює оригінальні, зв'язні та логічні казки (у тому числі, з використанням «Карт Проппа»), творчо розгортає сюжет, вигадує нових персонажів і події. Дитина не потребує допомоги дорослого, виявляє високий рівень фантазії та самостійності. **Середній рівень** передбачає часткове засвоєння знань про жанрові особливості казки на відміну від розповіді та її структуру, а також часткове розуміння функцій «Карт Проппа». Дитина виявляє зацікавленість, намагається складати казки, однак її мовлення не завжди послідовне, сюжетна лінія має порушення або залишається незавершеною. Під час мовленнєвої творчості дитина часто використовує шаблонні конструкції, запозичені з відомих творів і звертається по допомогу до дорослого при доборі або тлумаченні «Карт Проппа». **Низький рівень** характеризується недостатньо розвиненою здатністю розрізняти жанрові особливості казки, визначати структуру казки (зачин, розвиток подій, кульмінація, розв'язка), відсутністю знань про призначення «Карт Проппа». Дитина не виявляє інтересу до мовленнєвої творчості, не може самостійно створювати казки. У її висловлюваннях творча активність не виявляється.

Із метою виявлення рівнів розвитку мовленнєвої творчості у дітей старшого дошкільного віку нами розроблено діагностичну методику відповідно до визначених критеріїв і показників. Діагностичний

інструментарій розроблено з використанням доробок В. Глухова «Обстеження зв'язності мовлення» та Е. Торренса «Діагностика креативності/творчого мислення», адаптованих відповідно до мети та завдань експериментального дослідження.

Оцінювання відбувалося за 3-рівневою системою. Відповідно до кількості набраних дитиною балів визначався рівень сформованості мовленнєвої творчості старших дошкільників за обраним критерієм та показником: низький, середній чи високий.

Опис діагностичної методики

Критерій: Когнітивно-мовленнєвий

Показники:

- п.1 – здатність розрізняти жанрові особливості розповіді та казки.
- п.2 – знання структури казки (зачин, розвиток подій, кульмінація, розв'язка).

Завдання 1: Дидактична вправа «Чарівне чи буденне?»

Мета: Діагностика здатності дітей розрізняти жанрові особливості розповіді та казки, знати характерні ознаки та структуру казки.

Процедура проведення: Дитині послідовно пропонуються два короткі уривки текстів — один із казки (*«Жила собі дівчинка у червоній шапочці...»*), другий із розповіді (*«Улітку ми поїхали в ліс на прогулянку...»*).

Завдання дитині:

1. Прослухати два уривки. Обрати, який із них – чарівний (казка), а який – буденний (розповідь).
2. Пояснити свій вибір (у казці можуть бути чарівні події, вигадані герої тощо).
3. Пригадати зміст казки та визначити її частини: де початок і як він називається (зачин), у якому місці казки відбуваються пригоди (розвиток подій), де найважливіша подія (кульмінація), і чим завершується історія (розв'язка).

Система оцінювання:

3 бали (Високий рівень): Дитина впевнено розрізняє жанри, дає чітке та логічне пояснення їх відмінностей. Правильно називає всі структурні частини казки.

2 бали (Середній рівень): Дитина розрізняє жанри, але пояснення неповне або з неточностями. Називає лише 1-2 структурні частини казки, решту – за допомогою навідних питань експериментатора.

1 бал (Низький рівень): Дитина плутає жанри або не може пояснити їх відмінність. Не називає структурні елементи або називає неправильно. Проте за значної допомоги дорослого (наприклад, вибір із двох варіантів) може вказати на початок або кінець казки.

Критерій: когнітивно-мовленнєвий

Показник: п.3 – знання і розуміння призначення «Карт Проппа».

Завдання 2: Дидактична вправа «Чарівні картки казки» («Карти Проппа»)

Мета: Діагностика розуміння дитиною призначення «Карт Проппа».

Процедура проведення: Дитині пропонуються «Карти Проппа» (наприклад, 4 картки: «Жили собі», «Заборона», «Порушення заборони», «Мораль»). Експериментатор запитує, чи знає дитина, що це за картки і як ними користуватися? Пропонує розкласти картки у правильній логічній послідовності до казки І.Я. Франка «Фарбований лис» та пояснити вибір.

Система оцінювання:

3 бали (Високий рівень): Дитина розуміє всі «Карти Проппа», самостійно і логічно розкладає їх, демонструє впевнене розуміння значення кожного етапу сюжету, пояснює послідовність подій.

2 бали (Середній рівень): Дитина знає і розуміє не всі «Карти Проппа», розкладає їх із 1-2 помилками в послідовності або за допомогою експериментатора («Що буде далі?»). Пояснення уривчасті, логічні зв'язки простежуються не повністю.

1 бал (Низький рівень): Дитина не розуміється на «Картах Проппа» – не може пояснити їх значення, розкладає неусвідомлено, випадково. Лише за

значної допомоги експериментатора (наприклад, «Це початок? Це кінець?») може визначити першу або останню картку.

Критерій: діяльнісний

Показник: п.1 – здатність самостійно складати казку.

Завдання 3: Складання власної казки

Мета: Виявити здатність дитини самостійно придумувати казку, використовуючи лише власну уяву.

Процедура виконання: Педагог пропонує дитині завдання: «Придумай свою власну казку – із будь-якими героями, подіями. Можеш фантазувати, як захочеш. Педагог створює спокійну, доброзичливу атмосферу, забезпечує матеріали (малюнки, картки, аркуш для нотаток), але не втручається у хід створення сюжету.

Дитина самостійно складає казку. Педагог фіксує послідовність, зв'язність, оригінальність та завершеність оповіді.

Система оцінювання:

3 бали (Високий рівень): Дитина самостійно створює оригінальну, цілісну казку з чіткою сюжетною лінією (зачин, розвиток подій, кульмінація, розв'язка). Мовлення виразне, присутні елементи опису персонажів, місця та подій.

2 бали (Середній рівень): Дитина намагається складати казку самостійно, але сюжет схематичний або скорочений. Логічні зв'язки можуть бути порушені, а кінцівка відсутня. Мовлення менш виразне, можливе повторення сюжетів знайомих дитині казок. Потребує незначної допомоги для уточнення деталей.

1 бал (Низький рівень): Дитина називає окремі дії або предмети, не об'єднуючи їх у сюжет. Оповідь фрагментарна, логічна послідовність відсутня. З допомогою дорослого створює одне-два зв'язних речення.

Критерій: діяльнісний

Показник: п.2 – здатність складати казку за допомогою «Карт Проппа».

Завдання 4: Складання власної казки за «Картами Проппа»

Мета: Виявити здатність створювати казку, використовуючи «Карти Проппа».

Процедура виконання: Дитині показують 4-5 «Карт Проппа» (наприклад, «Поява друга помічника», «Жили собі», Герой залишає будинок, Ворог переможений) та пропонують скласти по ним власну казку, самостійно визначивши персонажів, їхні ролі, причини та хід подій, кульмінацію та можливу розв'язку казкової історії.

Система оцінювання:

3 бали (Високий рівень): Дитина самостійно (використовуючи «Карти Проппа») створює казку, яка є логічно зв'язною та творчою. Чітко простежується сюжетна лінія: зачин, розвиток подій, кульмінація, розв'язка. Мовлення виразне, присутні елементи опису персонажів, місця та дії.

2 бали (Середній рівень): Казка створюється з частковою допомогою експериментатора, проте використання «Карт Проппа» обмежене. Сюжет присутній, але скорочений, логічні зв'язки можуть бути порушені, деталі потребують уточнення. Мовлення менш виразне.

1 бал (Низький рівень): Дитина лише перелічує події чи об'єкти на картках, не об'єднуючи їх у сюжет. «Карти Проппа» взагалі ігноруються. Оповідь складається з окремих речень, без логічної послідовності. Потребує допомоги дорослого для створення хоча б короткого зв'язного висловлювання.

Діагностування рівнів сформованості мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку за визначеними критеріями на початку експерименту дало змогу отримати такі кількісні результати (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Результати експериментального дослідження
рівнів сформованості мовленнєвої творчості
дітей старшого дошкільного віку
на початку експерименту**

Групи	Рівні	Критерії, показники (дітей/%)					Σ (%)
		Когнітивно-мовленнєвий критерій			Діяльнісний критерій		
		п.1	п.2	п.3	п.1	п.2	
ЕГ	Високий	5 (28%)	4 (22%)	0 (0%)	4 (22%)	0 (0%)	14
	Середній	10 (56%)	8 (45%)	4 (22%)	8 (45%)	4 (22%)	38
	Низький	3 (17%)	6 (33%)	14 (78%)	6 (33%)	14 (78%)	48
КГ	Високий	6 (33%)	3 (17%)	0 (0%)	3(17%)	0 (0%)	13
	Середній	8 (44%)	7 (39%)	4 (22%)	9 (50%)	5 (28%)	37
	Низький	4 (22%)	8 (44%)	14 (78%)	6 (33%)	13 (72%)	50

Умовні скорочення:

- ЕГ – експериментальна група
- КГ – контрольна група
- Критерій когнітивно-мовленнєвий:

п.1 - здатність розрізняти жанрові особливості розповіді та казки, знати їх характерні риси;

п.2 - знання структури казки (зачин, розвиток подій, кульмінація, розв'язка);

п.3 - знання і розуміння призначення «Карт Проппа».

- Критерій діяльнісний - здатність складати казки:

п.1 - самостійно;

п.2 - на основі «Карт Проппа».

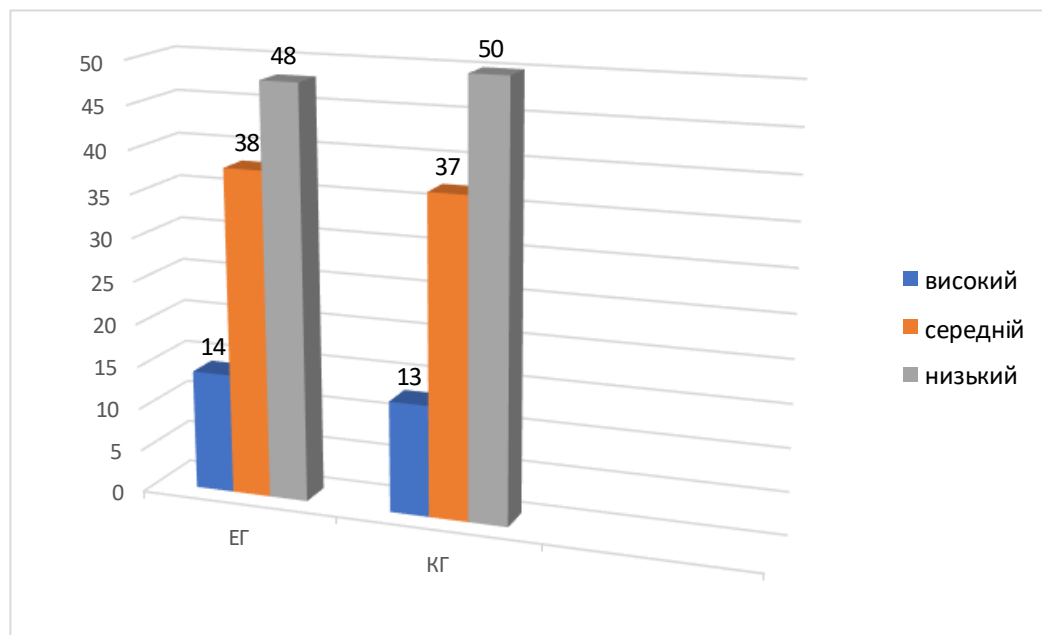

Рис. 2.1. Рівні сформованості мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку на початковому етапі експерименту.

Результати експерименту показали, що на початку дослідження рівень розвитку мовленнєвої творчості у дітей старшого дошкільного віку експериментальної та контрольної груп приблизно однаковий – у майже половини дітей низький: в ЕГ – 48%, у КГ – 50%. При цьому високий рівень мовленнєвої творчості визначено у незначної кількості дітей: в ЕГ–14%, у КГ – 13%.

Зокрема, за когнітивно-мовленнєвим критерієм більшість дітей експериментальної та контрольної груп (45 %) продемонстрували низький рівень; 38 % - середній рівень; лише 17 % - високий рівень. За діяльнісним критерієм показники ще нижчі: низький рівень продемонстрували 55% дітей з експериментальної та контрольної груп; середній рівень – 35 % дітей з ЕГ та КГ; високий рівень зафіксовано лише в 10 % дітей ЕГ та КГ. Це свідчить про більш високий рівень знань дітей про жанри літературних творів та їх відмінності – порівняно із практичними вміннями їх створювати самостійно.

Якісний аналіз дослідження за когнітивно-мовленнєвим критерієм оцінювання засвідчив таке. Розрізнення жанрових особливостей розповіді та казки у половини досліджуваних дітей знаходиться на середньому рівні (50 %) – вони плутали казку з розповіддю або не могли пояснити, чим вони відрізняються. Високий рівень визначення жанру твору та його характерних рис продемонстрували 30,5 % дітей, вони правильно наводили приклади казкових персонажів і подій. Низький рівень з даного показника продемонстрували 19,5 % дітей, які мали труднощі з розпізнаванням жанрів та їх особливостей, а іноді просто відгадували відповіді.

Визначення структури казки виявилось для дітей більш складним - більшість опитуваних продемонстрували середній (42 %) та низький (38,5 %) рівні володіння даними питаннями. Діти середнього рівня рідко називали всі структурні частини казки - переважно визначали скорочену сюжетну схему у

правильній послідовності. Діти низького рівня частіше робили припущення, а структуру казки визначали, зазвичай, лише з допомогою вихователя. Правильно назвали структурні частини казки лише 19,5 % дітей високого рівня.

Призначення «Карт Проппа» більшість опитаних дітей (низький рівень – 78 %) пояснити не змогли і розкладали їх неусвідомлено, випадково. Деякі діти вгадували функції персонажів та розкладали карти з 1-2 помилками в послідовності – або за допомогою експериментатора. При цьому вони описували ролі персонажів і могли використати їх для аналізу сюжету (середній рівень – 22 %). Дітей із високим рівнем володіння зазначеним показником не виявлено.

Результати якісного аналізу відповідей дітей за діяльнісним критерієм свідчать про наступне. Здатність складати казки самостійно розвинена у половини опитуваних дітей (47 %) на середньому рівні: вони складали схематичний або скорочений сюжет, який повторював сюжети знайомих дітям казок, або замість казки вигадували розповідь. Іноді в дитячих казках цього рівня була відсутня розв'язка. 33 % дітей (низький рівень) продемонстрували фрагментарні, часто без єдиного сюжету, спрощені історії, не завжди схожі на казку. Лише 19,5 % дітей (високий рівень) змогли самостійно створити казку з чіткою сюжетною лінією (зачин, розвиток подій, кульмінація, розв'язка) та елементами опису персонажів, місця, подій.

Здатність складати казки на основі «Карт Проппа» більшість опитаних дітей продемонстрували на низькому рівні (78 %): вони не змогли використати карти для складання казки або робили це з великою допомогою вихователя. 22 % дітей (середній рівень) продемонстрували змогу використання лише деяких із запропонованих «Карт Проппа» для створення скороченої казки - з частковою допомогою експериментатора. Дітей із високим рівнем прояву зазначеного показника не виявлено.

Отже, виходячи з отриманих результатів, можна зробити висновок, що на початковому етапі експерименту рівень розвитку мовленнєвої творчості у

дітей старшого дошкільного віку як експериментальної, так і контрольної груп є переважно низьким. Це свідчить про недостатню сформованість умінь створювати зв'язні, логічні та послідовні висловлювання творчого характеру, а також про потребу у використанні ефективніших методів стимулювання мовленнєвої активності.

З метою з'ясування можливих причин такого рівня розвитку мовленнєвої творчості було проведено опитування педагогів та батьків щодо знань, умінь і ставлення до розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа» (див. Додаток 2, табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Знання, уміння і ставлення педагогів та батьків
щодо доцільності розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого
дошкільного віку засобами «Карт Проппа»
на констатувальному етапі експерименту**

Питання Відповіді	1		2		3		4		5		Σ	
	П%	Б%	П%	Б%	П%	Б%		Б%	П%	Б%	П%	Б%
Так	69	52	65	19	53	22		44	54	34	59	34
Не знаю	17	25	29	72	35	59	27	21	35	35	29	42
Ні	14	23	6	9	12	19	21	35	11	31	13	23

Умовні скорочення:

П – педагоги;

Б – батьки.

Таблиця 2.3 свідчить, що значущість розвитку мовленнєвої творчості дітей засобами «Карт Проппа» усвідомлюють і виявляють готовність оволодіти нею практично 59 % вихователів і лише 34 % батьків. Не впевнені у своїх знаннях та вміннях щодо розвитку мовленнєвої творчості дітей засобами «Карт Проппа» 29 % вихователів і 42 % батьків. Не цікавляться та не бажають підвищувати власний рівень знань та вмінь щодо розвитку

мовленнєвої творчості дітей засобами «Карт Проппа» - 13 % педагогів і 23 % батьків.

На підставі зазначеного можемо стверджувати, що вихователям потрібно вдосконалюватися у цьому напрямку, тобто – самим вивчати, апробувати і впроваджувати особливості реалізації «Карт Проппа». Батькам, у свою чергу, варто активніше долучатися до процесу мовленнєвого розвитку дітей: цікавитися ефективними педагогічними технологіями, зокрема використанням «Карт Проппа», а також співпрацювати з вихователями для створення єдиного освітнього простору «дитсадок – сім'я». Така взаємодія сприятиме підвищенню ефективності розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку.

Отже, за результатами експериментального дослідження можемо зробити висновки про те, що діти старшого дошкільного віку ЕК та КГ мають переважно низький рівень розвитку мовленнєвої творчості. Серед причин зазначеного – недостатнє володіння методами та прийомами розвитку мовленнєвої творчості вихователями груп, а також низький рівень обізнаності з даного питання батьків вихованців. Відповідно, можемо висунути гіпотезу про те, що розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку сприятиме реалізація розроблених нами педагогічних умов розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа».

2.2. Поетапна реалізація педагогічних умов розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа»

Ураховуючи результати, отримані в ході теоретичного аналізу наукової та психолого-педагогічної літератури з теми дослідження, проведеного констатувального етапу експерименту, нами визначено педагогічні умови розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа»:

1. Організація мовленнєво-творчого осередку групи закладу дошкільної освіти.
2. Поступовість, логічна послідовність упровадження «Карт Проппа» в роботу з розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку.
3. Активне доповнення роботи з Картами Проппа ефективними методами та прийомами розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку.
4. Активізація мовленнєвої творчості дітей засобами «Карт Проппа» не лише у процесі спеціально організованого навчання, але й у процесі вільної самостійної діяльності.
5. Забезпечення активної взаємодії між педагогами, батьками й дітьми старшого дошкільного віку у процесі розвитку їхньої мовленнєвої творчості засобами «Карт Проппа».

Для експериментальної перевірки ефективності визначених нами педагогічних умов розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа», нами розроблено та реалізовано структурно-функціональну модель формувального етапу дослідження

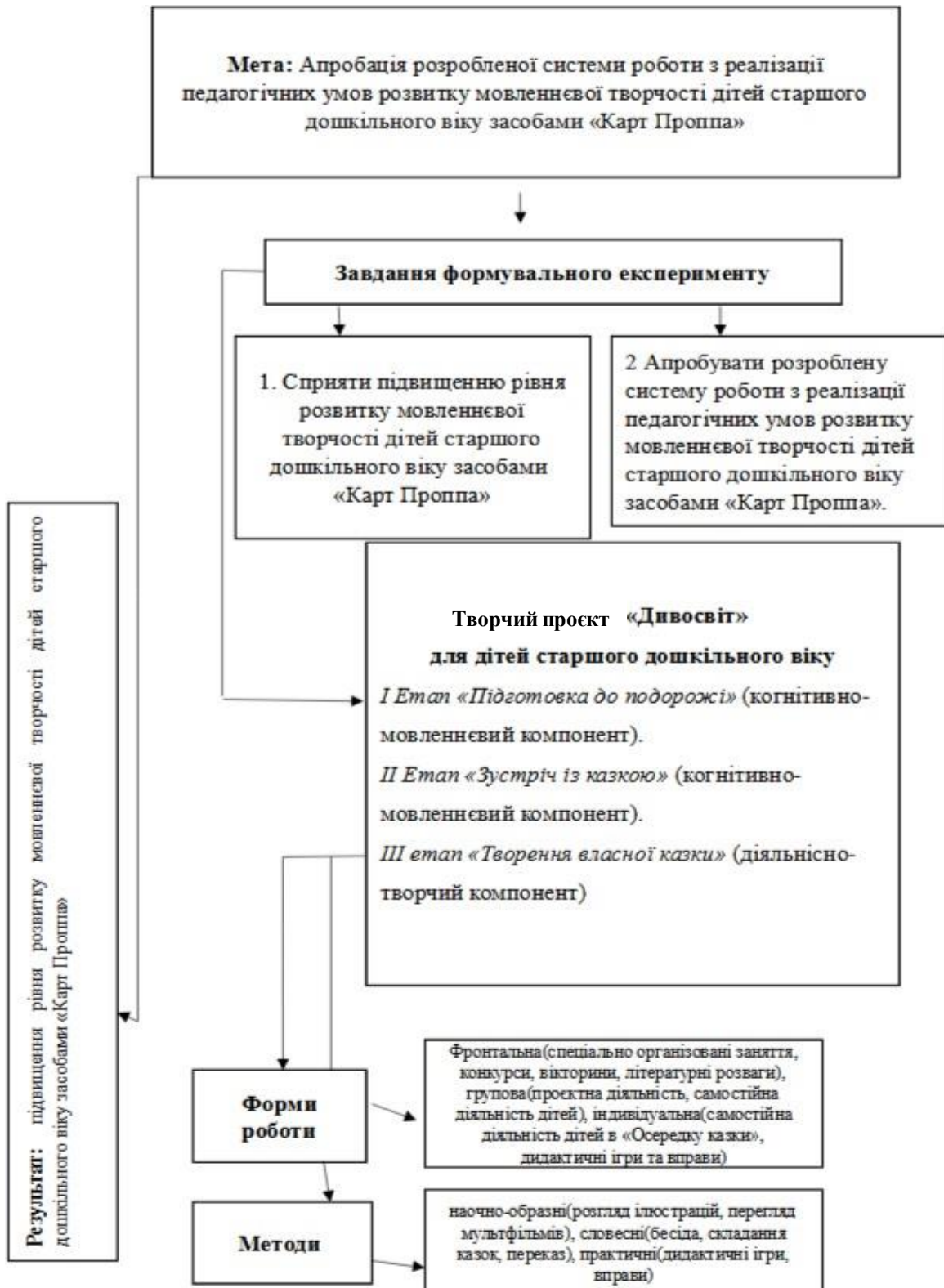

Рис. 2.2. Структурно-функціональна модель формувального етапу дослідження

(Рис. 2.2), мета якого полягала в апробації розробленого творчого проєкту «Дивосвіт» з реалізації педагогічних умов розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа».

Творчий проєкт «Дивосвіт» проводився з вихованцями експериментальної групи протягом навчального року та передбачав поетапну реалізацію педагогічних умов через спеціально підібрані форми, методи і прийоми (табл. 2.4). Проєкт «Дивосвіт» реалізовувався як спеціально організовані заняття. Тривалість кожного заняття для старших дошкільників становила 25–30 хвилин.

I етап - «Підготовка до подорожі» (когнітивно-мовленнєвий компонент). Реалізовувалася педагогічна умова №1 – організація мовленнєво-творчого осередку групи, а також підготовка вихователів і батьків до роботи з «Картами Проппа» (анкетування, зворотний зв'язок, методичні рекомендації).

Дітей знайомили із жанрами літературних творів та структурою казки, її персонажами та елементами сюжету. Вони навчалися переказувати казки, складати прості схеми за «Картами Проппа», брали участь у дидактичних іграх («Чудеса в решеті», «Хто на світі найзліший?», «Заповітні слова» та ін.).

II етап - «Зустріч із казкою» (когнітивно-мовленнєвий компонент). Реалізовувалися педагогічні умови №2–№4 (поступовість, активне доповнення методами, доступність карт у середовищі), №5 – через взаємодію педагогів, дітей і батьків. Діти активно експериментували зі зміною героїв, послідовністю подій, колективно складали казки, моделювали сюжети символами, рухами або картками. Використовувалися дидактичні ігри-моделювання, «Карти Проппа» були у вільному доступі.

III етап - «Творення власної казки» (діяльнісно-творчий компонент). Діти створювали оригінальні сюжети, обирали персонажів, визначали їхні бажання, вигадували перешкоди та способи їх подолання. Використовувалися рольові та ігрові вправи («Хто я?», «Оживи історію героя», «Казковий театр» та ін.), педагог стимулював мовленнєву активність обговоренням.

Активізувалася співпраця педагогів, дітей і батьків, що забезпечило аналіз творчих висловлювань і розвиток мовленнєвої творчості вдома і в дошкільному закладі.

Таблиця 2.4

**План реалізації творчого проєкту «Дивосвіт»
з апробації педагогічних умов розвитку мовленнєвої творчості дітей
старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа»**

Компоненти	Зміст
I. Когнітивно-мовленнєвий	I етап «Підготовка до подорожі» Мета: створення мовленнєво-творчого середовища, ознайомлення дітей із казкою та «Картами Проппа», формування первинних уявлень про структуру казки. Завдання: 1. Уточнити й поглибити знання дітей про жанрові особливості казки: • Дати поняття про жанри літературних творів – казка, розповідь, їхні особливості та відмінності між ними. • Ознайомити з типовою структурою казки: зачин, розвиток подій, кульмінація, розв’язка. • Розглянути типажі персонажів казки: герої, антагоністи, помічники, чарівники. • Вивчити роль чарівних предметів та ситуацій у розвитку сюжету. • Ознайомити з казковими формами зачину та розв’язки, характерними для українських та світових казок. 2. Познайти дітей із «Картами Проппа», вчити переказувати знайомі казки за схемами та складати прості схеми до знайомих казок. Ігри: ○ «Чудеса в решеті» – знаходження чарівних предметів і обговорення їх ролі у допомозі героям; ○ «Хто на світі найзліший?» – аналіз персонажів та їхніх ролей у казках; ○ «Заповітні слова» – відбір ключових слів для кращого розуміння сюжету. Результат: – діти знають жанрові особливості казки, її будову, типи

	персонажів і чарівні елементи; -уміють розрізняти казку й розповідь, визначати основні частини сюжету; -вміють переказувати зміст казки, створювати прості схеми за «Картами Проппа»; -розвинули мовленнєву творчість, уяву, креативність, навички побудови власного сюжету; -здатні висловлювати власні думки, аргументувати позицію під час обговорень і творчих ігор. Орієнтовний перелік казок: українська народна казка «Лисичка-сестричка і Вовк-панібрат», Бр. Грім «Бременські музиканти», словацька народна казка «У сонечка в гостях», українська народна казка «Пан Коцький», Ш. Перро «Попелюшка». Етап II «Зустріч із казкою» Мета: формувати у дітей уміння творчо експериментувати із сюжетом казки, розвивати навички колективного створення та моделювання казкових історій, а також підвищувати рівень мовленнєвої активності, уяви і комунікативних навичок через ігрові та діяльнісні методи. Завдання: 1. Долучати дітей до експериментів із сюжетом казки: зміна героїв, місця дії, послідовності подій. 2. Вправляти в колективному складанні казок за обраними картами. 3. Сприяти ігровому моделюванню казок: ○ схематичне моделювання – позначення персонажів і подій символами або картками; ○ рухове моделювання – відтворення послідовності дій казки через рухи або розташування фігурок на площині. 4. Рефлексія – обговорення процесу створення казки, труднощів та позитивних емоцій дітей. Результат: діти розвивають мовленнєву творчість, навички аналізу та структурування інформації, вчаться спільно і творчо працювати, розвивають уяву та комунікативні навички.
2. Діяльнісно-творчий	Етап III «Творення власної казки» Мета: активне використання «Карт Проппа» для створення оригінальних казкових сюжетів, розвиток мовленнєвої творчості. Завдання:

	1. Вчити обирати персонажів, визначати їхні бажання, придумувати перешкоди та способи їх подолання. 2. Вправляти у створенні власних варіантів казок, розігрувати діалоги між героями, обговорювати можливі наслідки дій персонажів. 3. Закріпити уміння дітей, педагогів і батьків спільно взаємодіяти під час аналізу творчих висловлювань та спостереження за розвитком мовленнєвої творчості. Ігрові вправи та рольові ігри з «Картами Проппа»: ○ «Хто я?» – визначення персонажа, дії та сюжетного повороту; ○ «Оживи історію героя» – створення власного міні-сюжету за 2–3 картками; ○ «Казковий театр» – рольова гра для відпрацювання соціальної взаємодії та розвитку мовлення. Результат: діти закріплюють навички активного використання «Карт Проппа», розвивають мовленнєву творчість.
--	--

І етап передбачав реалізацію *педагогічної умови №1: Організація мовленнєво-творчого осередку групи закладу дошкільної освіти.*

На цьому етапі у «тихому» місці групи, поруч з «Осередком книги», було організовано «Осередок казки». Тут діти могли самотійно або разом із педагогом обирати «Карти Проппа» чи інші матеріали й займатися мовленнєвою творчістю — створювати власні казкові історії, експериментувати зі змістом і персонажами, виражати свої ідеї та фантазію.

В «Осередку казки» було розміщено:

- меблі:
 - м'які меблі (диван, пуфи) та килим, де діти могли збиратися разом для групової співпраці;
 - столик зі стільчиками для індивідуальної або парної роботи;
- наочність:
 - настінний стенд із «Картами Проппа» – на рівні очей дітей, з кольоровим маркуванням функцій для зручності вибору;

- дидактичний матеріал:
- контейнер з «Картами Проппа»;
- настільні шаблони для побудови структури казки – таблиця подій, схеми, які дитина може заповнювати під час створення сюжету, та ін.
- «Казкова скринька» з додатковими матеріалами (казки, книги, альбоми, фігурки персонажів казок, їхні атрибути та декорації для театралізованих ігор, обладнання для малювання, аплікації тощо).

На цьому етапі проводилася також підготовча робота до реалізації *педагогічної умови №5* (забезпечення активної взаємодії між педагогами, батьками й дітьми старшого дошкільного віку у процесі розвитку їхньої мовленнєвої творчості засобами «Карт Проппа»), а саме – спеціальна підготовка дорослих до використання «Карт Проппа» як інструменту розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку. Зокрема:

- здійснено анкетування батьків та педагогів для виявлення рівня обізнаності й готовності до запровадження «Карт Проппа» в роботу з дітьми, а саме: «Знання, уміння і ставлення педагогів та батьків щодо доцільності розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа» (Додаток 1);
- педагогам надано методичні рекомендації «Методичні рекомендації для вихователів»- теоретичні основи, алгоритми роботи з картами, приклади занять тощо (Додаток 2, 3);
- батьки отримували зворотний зв'язок у вигляді інфографіки «Карти Проппа для дошкільнят. Практичні рекомендації для батьків». (Додаток 4).

II етап дослідження «Зустріч із казкою» (когнітивно-мовленнєвий компонент) передбачав уточнення знання дітей про жанрові особливості казки та ознайомлення їх з «Картами Проппа», а саме:

- Створити творчий процес в умовах якого дитина –головна особа у творчому процесі, за допомогою якого він створює власний твір за допомогою підказок та доповнень педагога.
- Ознайомити дітей із «Картами Проппа», розвивати вміння створювати власний творчий продукт на певну тему.
- Вчити будувати прості моделі до знайомих казок, використовуючи «Карту Проппа».

Використовувалися підготовчі ігри-моделювання: «Чудеса в решеті» (обговорення чарівних предметів), «Хто на світі найзліший?» (аналіз персонажів), «Заповітні слова» (відбір ключових слів). Діти починали творчо змінювати відомі сюжети, вводили нових персонажів, пропонували інші кінцівки, будували власні казки за «Картами Проппа» (*реалізація педагогічних умов №2 і №3*). Карту були доступні у вільній грі (*умова №4*). Педагогічна *умова №5* реалізовувалася через активну взаємодію педагогів, дітей і батьків: спільне обговорення успіхів, аналіз творчих висловлювань, спостереження за динамікою розвитку мовленнєвої творчості вдома і в садку.

Педагогом в формі діалогу-бесіди була проведена робота з дітьми, а саме: вони розповідали педагогу про обраних персонажів, їх бажання, труднощі та способи подолання перешкод. Під час бесіди дошкільники висловлювали свої думки, пропонували варіанти розвитку сюжету та обговорювали можливі наслідки дій героїв, що сприяло розвитку мовленнєвої творчості та вмінню аргументовано висловлювати свої ідеї.

Цей етап стимулював мовленнєву активність дітей, адже вони використовували мовлення для створення різних сюжетних ситуацій і діалогів, що допомагало їм осмислювати хід розвитку подій через власне висловлювання.

Поступово діти починали творчо змінювати відомі сюжети: вводили нових персонажів, пропонували інші розв'язки, будували власні варіанти казок за «Картами Проппа». Так реалізовувалася *педагогічна умова №2* –

поступовість, логічна послідовність упровадження технології «Карт Проппа» в роботу з розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку.

Паралельно почала діяти **педагогічна умова №3** – активне доповнення роботи з «Картами Проппа» ефективними методами та прийомами розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку. Наприклад, під час гри «Що спільного?» діти знаходили подібні риси між різними персонажами й закріплювали це за допомогою карт.

Важливим було й те, що «Карти Проппа» були доступні дітям у мовленнєво-творчому середовищі групи (**педагогічна умова №4**), тому вони могли самостійно використовувати їх у вільній грі, експериментувати з поєднанням карток і створювати власні казкові історії.

III етап- «Творення власної казки» (діяльнісно-творчий компонент) передбачав активне використання дітьми «Карт Проппа» як інструменту для побудови оригінальних казкових сюжетів. Вони обирали персонажів, визначали їхні бажання, придумували перешкоди та способи їх подолання. Педагог ставив запитання, що стимулювали мовленнєву активність:

- «Якби ти був героєм, що б ти зробив?»;
- «Хто допоміг би тобі у пригоді?»;
- «Яка перешкода чекала б на тебе і як її подолати?».

У цей час діти створювали власні варіанти казок, розігрували діалоги між героями, обговорювали можливі наслідки вчинків персонажів. **Педагогічна умова №5** реалізовувалася через співпрацю педагогів, дітей та батьків: дорослі разом із вихователями обговорювали успіхи дітей, аналізували їхні творчі висловлювання, спостерігали динаміку розвитку мовленнєвої творчості вдома і в дитячому садку.

Після обговорення і аналізу творчих висловлювань дітей настав час застосувати отримані знання на практиці, перейшовши до ігрової роботи з «Картами Проппа», де діти зможуть створювати сюжети, моделювати ролі

персонажів та експериментувати з розвитком казкових подій, а саме було організовано практичний блок, що містив:

- **Гра 1. «Хто я?»**

Мета: визначити персонажа, дію та сюжетний поворот.

Хід гри: учасники кидають кубик.

1 число = персонаж (герой, антагоніст, помічник).

2 число = дія (подорож, випробування, допомога).

3 число = сюжетний поворот (перешкода, несподівана допомога, перемога).

Результат: складається короткий усний сюжет (2–3 речення) за випадковою комбінацією карт.

- **Гра 2. «Оживи історію героя»**

Мета: створити власний міні-сюжет.

Хід гри: кожен отримує 2–3 «Карти Проппа» («герой», «перешкода», «допомога») і на їх основі складає коротку історію.

Результат: спільна казка.

- **Гра 3. «Казковий театр» (рольова адаптаційна гра)**

Мета: відпрацювати соціальну взаємодію та розвиток мовлення.

Хід гри: група обирає набір карт («герой», «антагоніст», «помічник», «чарівний предмет», «щасливий фінал»). Кожен учасник отримує роль і в парі чи групі розіграє невелику сценку.

Результат: створення міні-вистави, де кожна дитина вчиться висловлюватися, взаємодіяти та підтримувати сюжет.

У такий спосіб, ми звертали увагу на те, що у ході цього етапу діти створювали свої варіанти казок, використовуючи «Карти Проппа» як опорні точки для побудови сюжету. Вони обирали персонажів, бажання, перешкоди та можливі способи допомоги. Так, за допомогою карт, діти вивчали можливості для творчого висловлювання та експериментували з різними варіантами розв'язання казкових проблем.

Загалом, завершальний етап заняття включав використання «Карт Проппа» для аналізу досягнутих результатів. Діти розглядали свою казку, відповідаючи на питання:

- «Які персонажі у вашій казці були найбільш цікавими?»;
- «Що допомогло вашим героям досягти бажаного?».

Таким чином, у результаті заняття діти проявили активність і зацікавленість, а також продемонстрували здібності до творчого використання мовлення.

Отже, використання «Карт Проппа» на формувальному етапі дослідження дозволило систематизувати знання дітей про структуру казки, сформувати навички аналізу та побудови сюжету, розвинути мовленнєву творчість, уяву та вміння аргументовано висловлювати свої думки. Поетапне знайомство з жанровими особливостями казки, поєднання педагогічного керівництва, дидактичних ігор і самостійної творчої діяльності забезпечили цілісний розвиток мовленнєвої компетентності та творчої самостійності старших дошкільників.

2.3. Динаміка розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа»

Після завершення формувального етапу дослідження в експериментальній та контрольній групах було проведено контрольний зріз. Метою цього етапу було з'ясування, чи відбулися зміни, і яким саме чином змінився рівень розвитку мовленнєвої творчості у дітей старшого дошкільного віку експериментальної та контрольної груп наприкінці дослідження.

Завданнями контрольного етапу стали:

1. Експериментально перевірити ефективність для вихованців ЕГ творчого проєкту «Дивосвіт» з реалізації педагогічних умов розвитку

мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа».

2. Порівняти результати дітей ЕГ та КГ наприкінці навчального року.

3. Визначити ефективність педагогічних умов розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа».

4. З'ясувати, чи відбулося зростання рівня знань, умінь і ставлення педагогів і батьків до організації мовленнєвої діяльності дітей із використанням методики «Карт Проппа».

Рівень сформованості мовленнєвої творчості оцінювався за визначеними раніше когнітивно-мовленнєвим і діяльнісним критеріями та відповідними показниками. Для цього було використано діагностичний інструментарій, що включав: аналіз результатів мовленнєво-творчих завдань (робота з «Картами Проппа»), спостереження за мовленнєвою активністю дітей під час занять і в самостійній діяльності, індивідуальні співбесіди з дітьми.

Контрольна діагностика рівнів сформованості мовленнєвої творчості дозволила отримати кількісні дані, що відображені в таблиці 2.5 і стали основою для подальших висновків щодо ефективності впровадженого педагогічного впливу.

Таблиця 2.5.

**Результати контрольного дослідження рівнів сформованості
мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку
засобами «Карт Проппа»**

Групи	Рівні	Критерії, показники (дітей/%)					Σ (%)
		Когнітивно-мовленнєвий критерій			Діяльнісний критерій		
		п.1	п.2	п.3	п.1	п.2	
ЕГ	Високий	12 (67%)	10 (56%)	6 (33%)	11 (61%)	9 (50%)	53,5
	Середній	6 (33%)	7 (39%)	10 (56%)	7 (39%)	7 (39%)	41
	Низький	0 (0%)	1 (5%)	2 (11%)	0 (0%)	2 (11%)	5,5
КГ	Високий	8 (44%)	5 (28%)	2 (11%)	5 (28%)	3 (17%)	25,5
	Середній	9 (50%)	10 (56%)	9 (50%)	10 (56%)	8 (44%)	51

	Низький	1 (6%)	3 (17%)	7 (39%)	3 (17%)	7 (39%)	23,5
--	---------	--------	---------	---------	---------	---------	------

Умовні скорочення:

- ЕГ – експериментальна група
- КГ – контрольна група
- Критерій когнітивно-мовленнєвий:

п.1 - здатність розрізняти жанрові особливості розповіді та казки, знати їх характерні риси;

п.2 - знання структури казки (зачин, розвиток подій, кульмінація, розв'язка);

п.3 - знання і розуміння призначення карт Проппа.

- Критерій діяльнісний - здатність складати казки:

п.1 - самостійно;

п.2 - на основі карт Проппа.

Таблиця 2.5 демонструє, що в експериментальній групі (ЕГ) високий рівень сформованості мовленнєвої творчості мають 53,5% респондентів, тоді як у контрольній групі (КГ) цей показник становить 25,5%. Середній рівень продемонстрували 41% дітей ЕГ і 51% дітей КГ. Водночас низький рівень було виявлено лише у 5,5% дітей експериментальної групи та у 23,5% дітей контрольної групи.

Це свідчить про те, що завдяки розробленому та організованому творчому проєкту «Дивосвіт» з реалізації педагогічних умов розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа», рівень сформованості мовленнєвої творчості старших дошкільників у ЕГ значно підвищився (див. табл. 2.6). Зокрема, зросла на 39,5% кількість дітей із високим рівнем (14 % на констатувальному етапі; 53,5% на контрольному). Знизився на 38% низький рівень сформованості мовленнєвої творчості старших дошкільників у ЕГ (48 % на констатувальному етапі, 5,5% на контрольному). За рахунок цього дітей із середнім рівнем на констатувальному етапі 38%, на контрольному етапі 41%.

Таблиця 2.6

Динаміка розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа»

Етапи / Рівні	ЕГ (%)		КГ (%)	
	констатувальний	контрольний	констатувальний	контрольний
Високий	14	53,5	13	25,5
Середній	38	41	37	51
Низький	48	5,5	50	23,5

Відзначено також суттєве покращення рівня розвитку мовленнєвої творчості старших дошкільників у ЕГ порівняно з КГ (див. рис. 2.3): по високому рівню — більше на 28% (ЕГ – 53,5%, КГ – 25,5%), по середньому рівню нижче на 10% (ЕГ – 41%, КГ – 51%), по низькому рівню – нижче на 18% (ЕГ – 5,5%, КГ – 23,5%).

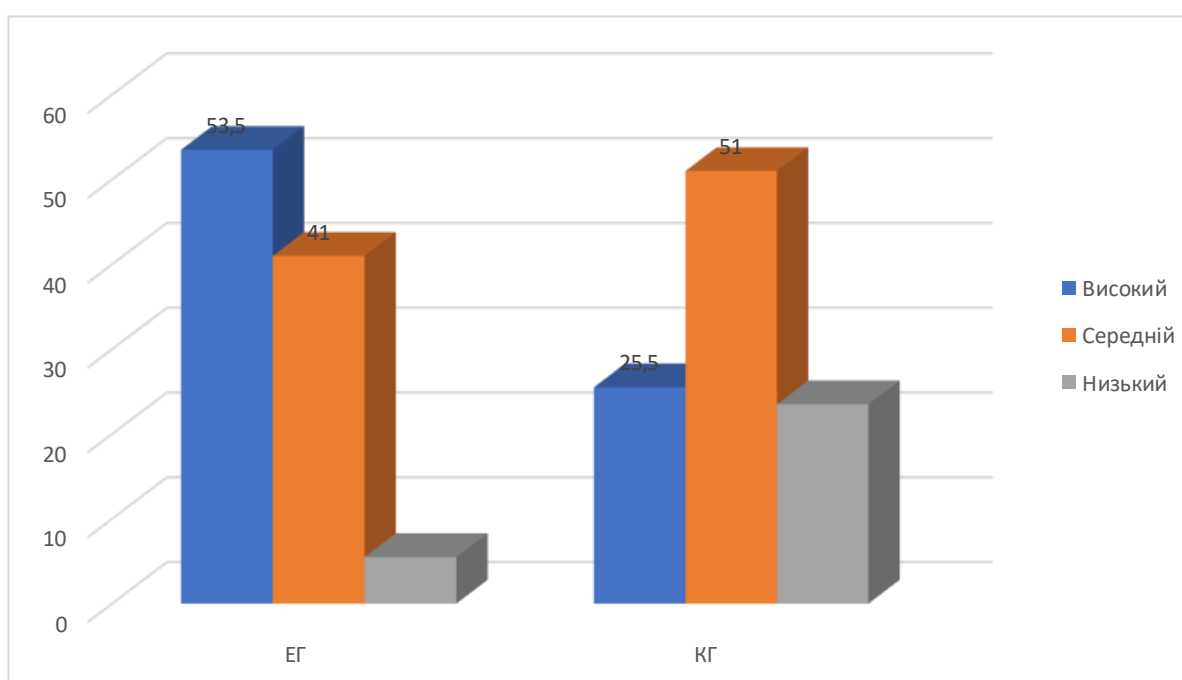

Рис. 2.3. Рівні сформованості мовленнєвої творчості старших дошкільників на контрольному етапі експерименту

Зокрема, у контрольній групі діти з низьким рівнем сформованості мовленнєвої творчості, як і раніше, не виявляють інтересу до мовленнєвих завдань, не здатні самостійно побудувати зв'язне висловлювання, часто уникають участі в мовленнєвих іграх, пасивні під час занять.

У дітей із середнім рівнем сформованості мовленнєвої творчості мовлення має несистемний характер, вони здатні будувати прості висловлювання, однак часто відволікаються, потребують підказок і активної підтримки дорослого для формування сюжету чи завершення думки. Водночас вони починають розрізняти жанрові особливості розповіді та казки, знають їх характерні риси та структуру, включно з типовими зачинами та розв'язками, а також розуміють призначення «Карт Проппа».

Натомість діти з високим рівнем мовленнєвої творчості демонструють стійку мовленнєву активність, вільно комбінують «Карт Проппа», будують логічно завершені розповіді, проявляють ініціативу, не потребуючи сторонньої допомоги під час мовленнєвої діяльності. Вони мають здатність скласти творчі розповіді та казки як самостійно, так і на основі «Карт Проппа», що свідчить про глибоке знання жанрових особливостей та структури творів.

Крім того, результати повторного опитування педагогів та батьків підтвердили збільшення рівня їхньої обізнаності, більш уважного ставлення та використання на практиці технології «Карт Проппа» для розвитку мовленнєвої творчості своїх дітей (див. табл. 2.7). Зокрема, 77 % педагогів та 52 % батьків переконані в ефективності використання «карт Проппа» для розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку. Лишили сумніви з даного питання 15% педагогів та 24% батьків.

Таблиця 2.7

«Знання, уміння і ставлення педагогів та батьків щодо доцільності розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа» на контрольному етапі експерименту»

Питання	1		2		3		4		5		Σ	
Відповіді	П%	Б%	П%	Б%	П%	Б%	П%	Б%	П%	Б%	П%	Б%
Так	90	52	85	72	70	59	68	44	71	35	77	52
Не знаю	7	25	10	19	20	22	20	21	17	34	15	24
Ні	3	23	5	9	10	19	12	35	12	31	8	23

Порівняльний аналіз на табл. 2.8 демонструє, що кількість позитивних відповідей серед педагогів зросла на 18 % (на констатувальному етапі експерименту – 59 %, на контрольному етапі експерименту – 77 %), кількість відповідей «не знаю» знизилась на 14 % (констатувальний етап – 29 %, контрольний етап – 15 %), також зменшилася кількість негативних відповідей на 5 % (констатувальний етап – 13 %, контрольний етап – 8%).

Таблиця 2.8

Динаміка знань, умінь і ставлень педагогів щодо доцільності розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа»

	Так (%)	Не знаю (%)	Ні (%)
Констатувальний етап	59	29	13
Контрольний етап	77	15	8

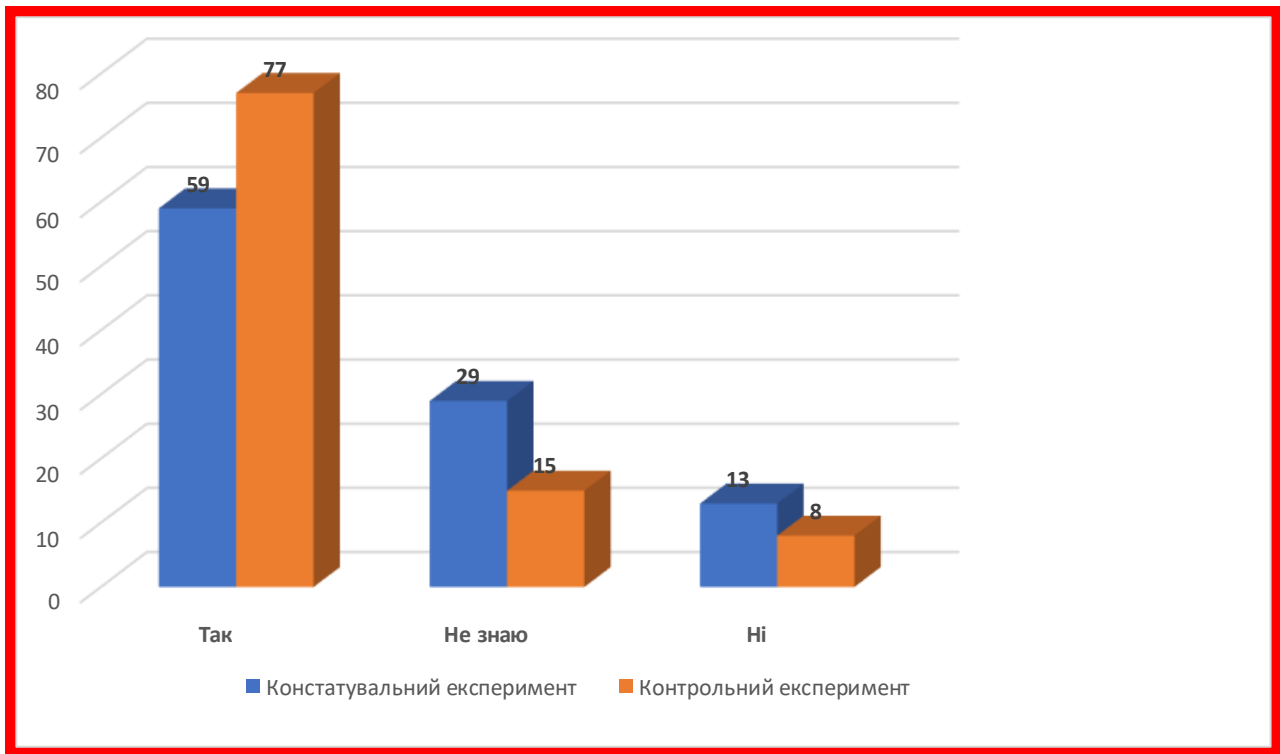

Рис. 2.4. Динаміка знань, умінь і ставлень педагогів щодо доцільності розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа».

Серед батьків кількість позитивних відповідей зросла на 18 % (на етапі констатувального експерименту – 34 %, на етапі контрольного експерименту – 52 %), кількість невизначених відповідей знизилась на 18 % (констатувальний етап – 42 %, контрольний етап – 24 %), також не змінилася кількість негативних відповідей (констатувальний етап – 23 %, контрольний етап – 23 %) (див. табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Динаміка знань, умінь і ставлень батьків щодо доцільності розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа»

	Так (%)	Не знаю (%)	Ні (%)
Констатувальний етап	34	42	23
Контрольний етап	52	24	23

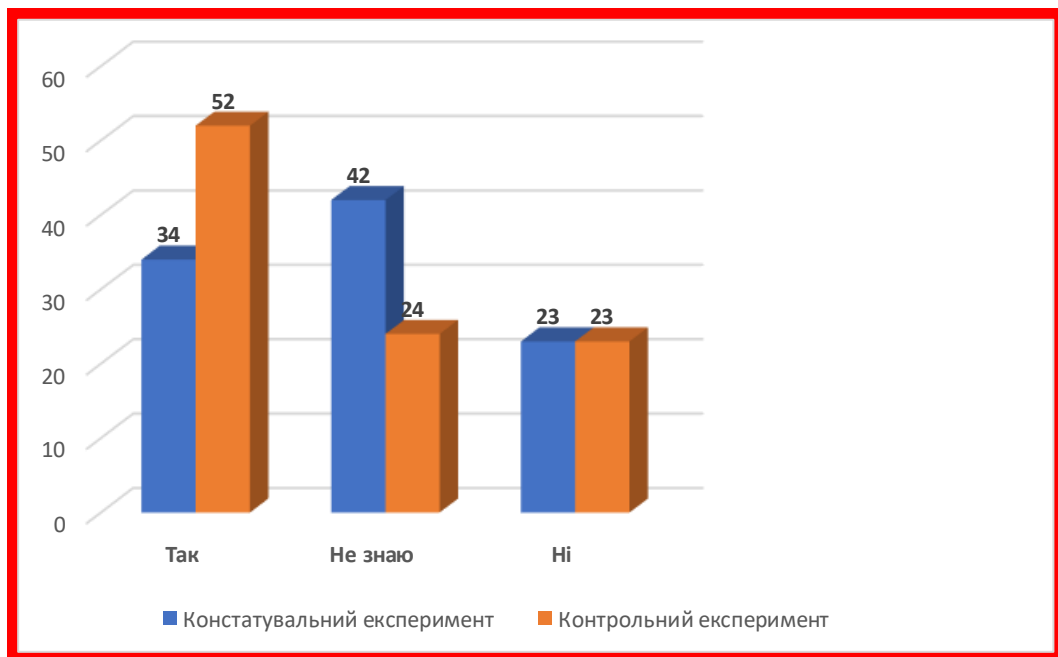

Рис. 2.5. Динаміка знань, умінь і ставлень батьків щодо доцільності розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа».

Отже, розроблений нами творчий проєкт «Дивосвіт» з реалізації визначених педагогічних умов розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого віку засобами «Карт Проппа» виявилася достатньо ефективним, показники мовленнєвої творчості у респондентів ЕГ стали набагато вищі, ніж на констатувальному етапі дослідження (порівняно з дітьми КГ, де такої динаміки не зазначено). Отже, загальний аналіз статистичних даних, що було отримано, результативно підтверджує доцільність використання «Карт Проппа» для розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку.

Висновки до розділу 2

Експериментальне дослідження підтвердило, що мовленнєва творчість дітей старшого дошкільного віку має специфічні особливості, пов'язані з

активним розвитком зв'язного мовлення, уяви та здатності до самостійного сюжетотворення. Вона проявляється у здатності усвідомлювати структуру висловлювання, визначати жанр твору, розпізнавати характерні сюжетні елементи. На цьому етапі діти вже можуть будувати зв'язні монологічні висловлювання, доповнювати їх елементами фантазії, дотримуватися логіки розгортання сюжету. Використання «Карт Проппа» сприяє впорядкуванню цього процесу, допомагає дитині бачити послідовність подій, розуміти функції персонажів та реалізовувати власний задум у формі цілісного творчого висловлювання.

Із метою оцінювання мовленнєвої творчості старших дошкільників нами було виділено критерії (когнітивно-мовленнєвий і діяльнісний) та відповідні показники. Оцінювання мовленнєвої творчості старших дошкільників здійснювалося на основі діагностичної методики, а також бесід, вправ та спостережень за дітьми. На підставі зазначених критеріїв та показників схарактеризовано три рівні розвитку мовленнєвої творчості старших дошкільників: низький, середній і високий.

Результати констатувального етапу експерименту показали, що рівень розвитку мовленнєвої творчості у дітей старшого дошкільного віку експериментальної та контрольної груп приблизно однаковий – у майже половини дітей низький: в ЕГ – 48%, у КГ – 50%. При цьому високий рівень мовленнєвої творчості визначено у незначній кількості дітей: в ЕГ – 14%, у КГ – 13%.

Відповідно до теоретичних засад і принципів побудови експериментального дослідження було виокремлено педагогічні умови:

- 1) організація мовленнєво-творчого осередку групи закладу дошкільної освіти;
- 2) поступовість, логічна послідовність упровадження «Карт Проппа» в роботу з розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку;
- 3) активне доповнення роботи з «Картами Проппа» ефективними методами та прийомами розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку;
- 4) активізація мовленнєвої творчості дітей засобами «Карт Проппа» не лише

у процесі спеціально організованого навчання, але й у процесі вільної самостійної діяльності; 5) забезпечення активної взаємодії між педагогами, батьками й дітьми старшого дошкільного віку у процесі розвитку їхньої мовленнєвої творчості засобами «Карт Проппа».

Для експериментальної перевірки ефективності визначених нами педагогічних умов розроблено та реалізовано творчий проєкт «Дивосвіт» з реалізації педагогічних умов розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа». Завдяки проведеній системі роботи рівні сформованості мовленнєвої творчості дітей в ЕГ суттєво зросли. Високий рівень продемонстрували 53,5% дітей, середній рівень — 41%, тоді як низький рівень було зафіксовано лише у 5,5% вихованців. У контрольній групі позитивні зміни проявилися менш виразно: 25,5% дітей досягли високого рівня сформованості мовленнєвої творчості, 51% показали середній рівень, а 23,5% дітей залишилися на низькому рівні.

Динаміка результатів експерименту засвідчила позитивні зміни у рівні мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку. Отже, реалізація педагогічних умов розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа» забезпечує зростання показників мовленнєвої творчості дітей та доводить свою ефективність.

ВИСНОВКИ

У роботі розкрито теоретичні засади, сутність, основоположні принципи та основні етапи використання методики «Карти Проппа» як ефективного засобу розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку. Досліджено проблему розвитку мовленнєвої творчості, визначено педагогічні умови, систематизовано процес їх реалізації та експериментально доведено їх ефективність.

Визначено, що мовленнєва творчість дітей дошкільного віку – це здатність дитини до самостійного створення висловлювань, що відзначаються оригінальністю, емоційністю та логічною зв'язністю; інтегрований процес, що поєднує мовленнєву активність, уяву, креативність і когнітивний розвиток дитини [10]. Сприятливим періодом для розвитку мовленнєвої творчості визначено старший дошкільний вік, коли активно розвиваються мовленнєві здібності, уява та здатність до самостійного висловлювання.

Мнемотехніка – система методів і прийомів, що сприяють покращенню запам'ятовування, збереження та відтворення інформації за допомогою асоціацій, образів, схем і специфічних методик [37].

Мнемотехніка «Карти Проппа» є своєрідним конструктором казки, що ґрунтується на структурно-морфологічному аналізі казки В. Проппа і сприяє вільному, послідовному та креативному розвитку мовленнєвої творчості дошкільників. Метою і результатом її використання є самостійна, творча особистість, здатна створювати логічно завершені та оригінальні висловлювання, що відображають індивідуальний досвід і багату уяву.

В основу застосування «Карт Проппа» було покладено такі принципи: поступовість (від яскравих ілюстрацій до схематичних символів), доступність (включення карт у вільний доступ та ігрову діяльність) та

диференційований підхід (забезпечення мимовільного засвоєння сюжету менш розвиненими дітьми та планування – більш підготовленими).

Для оцінювання мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку було визначено такі критерії з показниками: когнітивно-мовленнєвий (розрізнення жанрових особливостей; знання структури казки; розуміння призначення «Карт Проппа») та діяльнісний (здатність складати казки самостійно та за допомогою «Карт Проппа»).

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що переважна більшість старших дошкільників перебувала на середньому (ЕГ – 38%, КГ – 37%) та низькому (ЕГ – 48%, КГ – 50%) рівнях сформованості мовленнєвої творчості. Високий рівень було відзначено лише у незначній кількості дітей (ЕГ – 14%, КГ – 13%).

На основі зазначеного кількісного та якісного аналізу результатів дослідження було визначено такі педагогічні умови розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа»:

1. Організація мовленнєво-творчого осередку групи закладу дошкільної освіти.
2. Поступовість, логічна послідовність упровадження «Карт Проппа» в роботу з розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку.
3. Активне доповнення роботи з «Картами Проппа» ефективними методами та прийомами розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку.
4. Активізація мовленнєвої творчості дітей засобами «Карт Проппа» не лише у процесі спеціально організованого навчання, але й у вільній самостійній діяльності дітей.
5. Забезпечення активної взаємодії між педагогами, батьками й дітьми старшого дошкільного віку у процесі розвитку їхньої мовленнєвої творчості засобами «Карт Проппа».

Для реалізації цих умов розроблено та впроваджено творчий проєкт «Дивосвіт», що передбачав поетапну роботу: I етап – «Підготовка до подорожі» (знайомство з жанрами та структурою казки), II етап – «Зустріч із казкою» (колективне моделювання сюжету), III етап – «Творення власної казки» (індивідуальна творча діяльність).

Виявлені у процесі проведеного контрольного дослідження позитивні зміни в організації мовленнєвої творчості старших дошкільників експериментальної групи (ЕГ) переконливо довели ефективність визначених нами педагогічних умов. Зокрема, рівень сформованості мовленнєвої творчості старших дошкільників в ЕГ суттєво покращився:

- Високий рівень організації відзначено у 53,5% дітей ЕГ (порівняно з 14% на початку та 13% у КГ).
- Низький рівень знизився до 5,5% дітей ЕГ (порівняно з 48% на початку та 50% у КГ).

Результати повторного анкетування педагогів та батьків підтвердили, що 87% педагогів та 65% батьків переконані в ефективності технології «Карт Проппа» (порівняно з 58% та 33% відповідно на початку експерименту).

Цілісний аналіз отриманих статистичних даних переконливо підтверджує, що система роботи з реалізації визначених нами педагогічних умов розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа» є ефективною. Отже, «Карти Проппа» можуть бути впроваджені як ефективний інструмент у сучасних педагогічних практиках для розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку, що відповідає вимогам сучасної дошкільної освіти та сприяє гармонійному розвитку особистості дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Державний стандарт дошкільної освіти (нова редакція) : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33. Авторська група : Байєр О. М., Безсонова О. К., Брежнєва О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П., Косенчук О. Г., Корнєєва О. Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М. А., Мордоус І. О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О. Д., Шевчук А. С. Під науковим керівництвом доктора психологічних наук, професора, член-кореспондента НАПН України Піроженко Т. О. 2021. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
2. Батіг К. Формування словесної творчості дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти*. 2021. С. 25-28.
3. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник / За ред. А.М.Богуш. К.: Вища шк., 2007. 542 с.
4. Богуш А. М., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 304 с.
5. Брухно Л. М. Психолого-педагогічне проектування розвитку мовленнєвої творчості дошкільників. *Innovations and prospects of world science*. Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2022. 268 p. С. 133-140.
6. Бурлака І. Методика розвитку словесної творчості у дітей старшого дошкільного віку. Київ: ВЦ «Освіта України», 2016. С. 29–31.
7. Ваганова Н. А. Вікові особливості функціонування творчого мислення і сприймання у дошкільному віці. *Психологічні проблеми творчості*: матеріали

- XXIII Міжнародної психологічної конф., м. Київ, 24-25 липня 2023 р. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. С. 10-17.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
9. Вишнівська М. Казка як важливий засіб мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку. *Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи*. 2023. С. 92-95.
10. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному віці. Монографія. Донецьк: ТОВ Лебедь, 2001. 218 с.
11. Гавриш Н. В. Художнє слово і дитяче мовлення. Київ, Редакція загальнопедагогічних газет, 2005. 128 с.
12. Грузинська І.М. Психологічні умови розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку: дис. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2019. 298 с.
13. Єфименко Л. М. Особливості формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в освітньому процесі сучасного закладу дошкільної освіти. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». 2022. № 99. С. 19-24
14. Закон України «Про дошкільну освіту». Затв. 06.06.2024 № 3788-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>
15. Ільїних Ю. Українські чарівні казки як засіб розвитку мовленнєвої творчості дошкільників. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернетконференції* (м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р.). Вінниця: ТОВ «МеркьюріПоділля, 2021. Вип. 10. С. 80–84.
16. Іщенко Л. Педагогічна система розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2017. №. 2. С. 176-184.
17. Кадирова Л. Кожен по слову – і казка готова! Літературне коло для дітей старшої групи та їхніх родин. *Дошкільне виховання*. 2021. № 4. С. 36-37.

18. Калмикова Л. О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку: монографія. К. : Фенікс, 2008. 497 с.
19. Комарницька І. Мнемотехніка: розучуємо скоромовки з радістю. Індивідуальна робота з дітьми на етапі автоматизації та диференціації звуків. *Дошкільне виховання*, 2016. №11. С. 20-22.
20. Ладивір С. Пізнавальний розвиток: пошук ефективних шляхів. *Дошкільне виховання*. 2002. № 10. С. 4–7.
21. Марчук А. П. Вікові особливості мислення та креативності. *Психологічні проблеми творчості*. 2023. С. 190-193.
22. Мнемотехніка як ефективний засіб мовленнєвого розвитку дітей [Електронний ресурс]. URL: http://Kr.suzirya.edukit.dp.ua/portfolio/pedagogiv/volkova_L_L/innovacijni_tehnologii/mnemotehnika.
23. Паласевич І. Л., Семенюк В. І. Мовленнєво-творча діяльність дітей старшого дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. Т. 2, вип. 79 : Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. С. 30–33.
24. Письменна Л., Кулинич О. Розвиток мовлення та формування здібностей до наочного моделювання засобами художньої літератури. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2009. № 10. С. 52-64.
25. Полєвікова О. Б., Захарченко В. І. Карти Проппа як засіб мовленнєво-творчої діяльності дошкільників. *International scientific innovations in human life*. Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2022. 687 p. 2022. С. 307-311.
26. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/programy-rozvytku-ditey/programma-ya-y-sviti.pdf>.
27. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 264 с.

28. Програма «Впевнений старт». URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/programy-rozvytku-ditey/programa-vpevnenii-start-2017.rar>
29. Прокопенко І. Ф. Педагогічна технологія: [посібник] / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. Х. : Основа, 1995. 105 с.
30. Психологія людини: Л. С. Виготський та сучасна наука. *Збірник статей*. За ред. М. В. Папучі. Випуск 2–3. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 279 с.
31. Роєнко Л. Розвиток мовлення молодших школярів за допомогою наочних моделей В. Проппа. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. №. 2 (8). С. 116-122.
32. Савчин О. М. Проблема внутрішнього мовлення в психолінгвістичній спадщині Б.Ф. Баєва. *Психолінгвістика*. 2015. №. 17. С. 127-134.
33. Сас О.О., Розвиток словесної творчості дітей старшого дошкільного віку шляхом використання елементів технології Дж.Родарі. *Інноваційні технології в дошкільній освіті: Збірник наукових статей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, м. Переяслав-Хмельницький., 2019. С.141-143.
34. Студенець О. А. Казка як засіб розвитку творчості, мовлення та інтелекту дитини дошкільного віку в освітньому процесі із застосуванням мнемотехніки. *Інтеграція як освітня стратегія модернізації дошкільної освіти*. Зб. наук. пр.[ред. кол.: В.І Очеретянко (гол.) та ін.]. Хмельницький: ХОШПО, 2019. С. 368-374.
35. Трифонова О.С. Формування мовленнєвої особистості дітей: Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2012. 467 с.
36. Фіцула М. М. Педагогіка. К.: Академія. 2000. 530 с.
37. Черевко М. В. Основи психології: навч. посібник. К.: Видавництво «Моя книга», 2020. 155 с.
38. Черешнюк О. Робота з літературним твором із використанням прийомів мнемотехніки. *Методична скарбничка вихователя*, 2014. №2.
39. Чуковский К. От двух до пяти: живой как жизнь. Детская лит-ра, 1968. 576 с.

40. Яворська С. Розвиток мовленнєво-творчої діяльності дошкільників. *Освітні обрії*. 2019. №. 2. С. 41-44.
41. Masri, Andi Sulfana, et al. Therapeutic Fairytales for Holistic Child Development: A Systematic Literature Review of Clinical, Educational, and Family-Based Practices. *Journal of Mother and Child*, vol. 28, no. 1, Institute of Mother and Child, 2025, pp. 136-145. URL: <https://doi.org/10.34763/jmotherandchild.20242801.d-24-00040> .
42. Rodari G. The grammar of fantasy: An introduction to the art of inventing stories. Abrams, 2025.
43. Yaltı, E. 2025. The role of fairy tale therapy/storytelling in the social and psychological development of children with special needs. *Journal of Awareness*. 10, 1 (Jul. 2025), e2785. DOI:<https://doi.org/10.26809/joa.2785>.

ДОДАТКИ

Додаток1

Анкета для педагогів та батьків

«Знання, уміння і ставлення педагогів та батьків щодо доцільності розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа»

Шановні педагоги та батьки!

З метою вдосконалення освітнього процесу та підвищення рівня мовленнєвої компетентності наших вихованців, ми проводимо дослідження в межах творчого проєкту «Дивосвіт». Ваша думка є надзвичайно важливою для впровадження ефективних педагогічних умов розвитку мовленнєвої творчості дітей старшого дошкільного віку засобами «Карт Проппа».

Просимо Вас взяти участь в опитуванні та щиро відповісти на запропоновані запитання. Анкетування є анонімним, а отримані результати будуть використані для оптимізації роботи з розвитку мовленнєвої творчості дітей.

Дякуємо за співпрацю!

1. Чи вважаєте Ви важливим розвивати мовленнєву творчість у дітей старшого дошкільного віку? (так — ні — не знаю)
2. Чи знайомі Ви з методикою «Карт Проппа»? (так — ні — не знаю)
3. Чи використовували Ви або спостерігали використання методики «Карт Проппа» в роботі з розвитку мовленнєвої творчості дітей? (так — ні — не знаю)

4. Чи вважаєте Ви доцільним використовувати методику «Карти Проппа» для розвитку мовленнєвої творчості дошкільників? (так — ні — не знаю)
5. Чи зацікавлені Ви у тому, щоб навчитися використовувати методику «Карти Проппа» у розвитку мовленнєвої творчості ваших дітей? (так — ні — не знаю)

Додаток 2

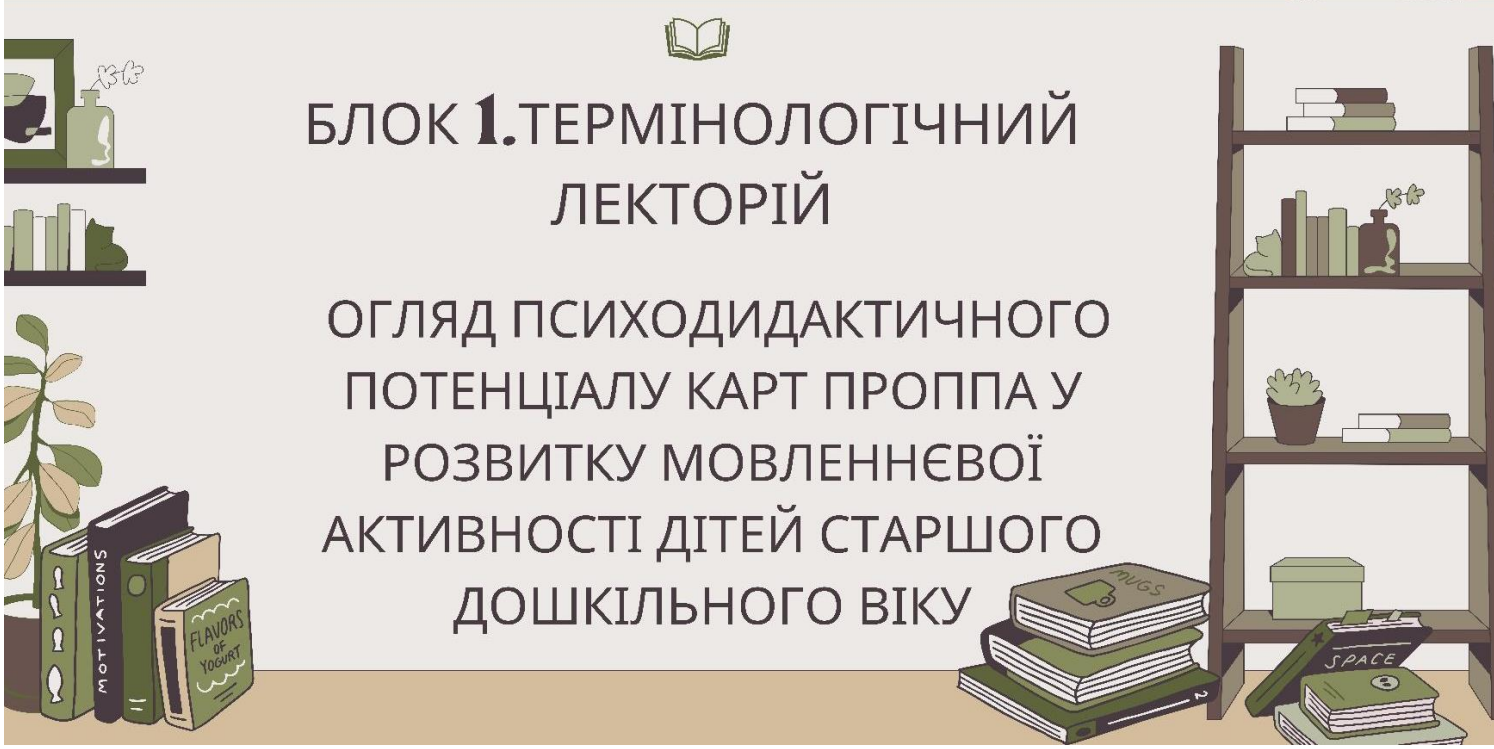
Методичні рекомендації для вихователів щодо організації роботи з
«Картами Проппа» з дітьми старшого дошкільного віку

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИХОВАТЕЛІВ

РОЗРОБЛЕНО:
Сарахман Ю.Є.,

здобувачка 1 курсу, другого (магістерського) рівня вищої
освіти,
денна форма навчання,
освітня програма «Дошкільна освіта. Інклюзія»
Міністерський державний університет, м. Київ

БЛОК 1.ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ЛЕКТОРІЙ

ОГЛЯД ПСИХОДИДАКТИЧНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ КАРТ ПРОППА У
РОЗВИТКУ МОВЛЕННЕВОЇ
АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасна парадигма дошкільної освіти акцентує увагу на розвитку мовленнєвої компетентності дітей у взаємозв'язку з когнітивною активністю, уявою, емоційним інтелектом та особистісним зростанням. У цьому контексті актуалізується використання психодидактичних інструментів, зокрема карт Проппа, як засобу формування мовленнєвої активності та мислення старших дошкільників.

Психодидактика – це науковий напрям, що розглядає навчання з урахуванням психологічних механізмів засвоєння знань. У фокусі психодидактики – створення освітнього середовища, яке сприяє інтелектуальному, емоційному й мовленнєвому розвитку дитини.

Один із таких інструментів – карти Проппа – базується на структурній моделі казки, запропонованій В. Я. Проппом. Вона включає 31 функцію персонажів, які відображають основні сюжетні дії, а також визначає постійних дійових осіб: героя, антагоніста, дарувальника, помічника, відправника, несправжнього героя, другорядних персонажів. Завдяки цій моделі діти не лише краще розуміють структуру казки, а й здатні самостійно конструювати нові розповіді.

Карти Проппа мають високий психолого-педагогічний потенціал:

- активізують уяву та образне мислення;
- стимулюють асоціативні зв'язки;
- сприяють розвитку зв'язного мовлення;
- знижують тривожність при мовленнєвих завданнях;
- покращують сприйняття тексту;
- розвивають логічне мислення та навички структурування інформації.

За даними Л. М. Шульги, використання карт дозволяє дітям із труднощами у мовленні створювати внутрішній план висловлювання, а також підтримує дітей із низьким рівнем мовленнєвої активності.

Термінологічна вставка:

- **Психодидактика** – галузь педагогіки, яка досліджує ефективність навчання з урахуванням психологічних чинників розвитку дитини.

- **Карти Проппа** – візуалізовані схеми 31 сюжетної функції казкових персонажів, створені на основі праць В. Я. Проппа, які використовуються як дидактичний інструмент для розвитку мовлення та мислення.
- **Мнемотехніка** – система прийомів, що полегшує запам'ятовування інформації за допомогою асоціацій, образів, схем, рим, руху тощо.
- **Мнемотаблиця** – таблиця з умовними позначеннями для візуального відтворення структури тексту.
- **Образне мислення** – тип мислення, що базується на створенні внутрішніх образів і уявлень, які допомагають у засвоєнні та трансформації інформації.
- **Мовленнєва активність** – здатність дитини до самостійного, ініціативного та розгорнутого мовлення в різних формах (монолог, діалог, переказ тощо).

Практика застосування карт Проппа у поєднанні з мнемотехніками передбачає поетапну роботу:

1. Ознайомлення зі структурою казки.
2. Розвиток уяви через ігрові вправи.
3. Вибір і аналіз карт до відповідних епізодів.
4. Створення власної історії або переказ знайомої.
5. Побудова зв'язного мовлення з опорою на візуальні символи.

Участь у таких видах діяльності дозволяє дітям практикувати діалогічне та монологічне мовлення, розширює словниковий запас, покращує граматичну правильність і стимулює мовленнєву творчість. Водночас це сприяє розвитку критичного мислення, самостійності в судженнях та комунікативних умінь.

Таким чином, карти Проппа та мнемотехнічні прийоми формують ефективну психодидактичну модель розвитку мовлення, що дозволяє підтримати мовленнєво пасивних дітей, активізувати мислення й уяву та сприяти становленню мовленнєвої особистості дошкільника.

БЛОК 2. ПРАКТИЧНИЙ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИХОВАТЕЛЯ

МЕТА ВИКОРИСТАННЯ КАРТ ПРОППА

- Розвиток зв'язного мовлення та мовленнєвої творчості.
- Формування навичок складання сюжетів та власних казок.
- Сприяння соціальній адаптації, розвитку фантазії, логіки, послідовного мислення.
- Збагачення словникового запасу та граматичних конструкцій.

✓ ФОРМИ РОБОТИ З ДІТЬМИ

- **Індивідуальна:**
 - Дитина самостійно добирє персонажів і сюжет.
 - Переказ історій за картками.
 - Створення власної казки.
- **Групова:**
 - Колективне складання історії.
 - Розігрування сценки за ролями.
 - Інтерактивні ігри за сюжетами.
- **Інтегровані заняття:**
 - Поеднання з малюванням (ілюстрація сюжетів).
 - Казкові подорожі з елементами театралізації.
 - Включення в логопедичні або психоемоційні тренінги.

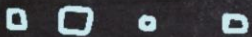
ПРАКТИЧНІ ВПРАВИ

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З КАРТАМИ ПРОППА

- **Вправа 1: "Казковий кубик"/"Куби Проппа"**
 - Мета: Випадкова генерація сюжетної лінії.
 - Кидаємо кубик 3 рази:
 - 1 раз — персонаж (герой, ворог, помічник...).
 - 2 раз — дія (випробування, допомога, подорож...).
 - 3 раз — сюжетний поворот (зрада, перемога, визнання...).
 - Дитина складає історію на основі випадкових елементів.
- **Вправа 2: "Оживи героя"**
 - Мета: Побудова короткої розповіді.
 - Дитина отримує набір карток (наприклад: герой, дар, ворог).
 - Завдання — придумати 2-3 речення на основі сюжетного ланцюжка.

- **Вправа 3: "Ланцюжок казки" (групово)**
 - Мета: Розвиток зв'язного мовлення та командної роботи.
 - Кожна дитина добирє 1 картку (персонаж або дія).
 - По черзі додають до історії 1-2 речення, утворюючи зв'язний сюжет.
- **Вправа 4: "Казковий театр"**
 - Мета: Формування навичок рольової гри.
 - Діти обирають ролі за картками.
 - Сценки інсценуються в довільній або підготовленій формі.

- **Вправа 5: "Проблема і вирішення" (емоційно-соціальний розвиток)**
 - Мета: Адаптація дітей із труднощами у спілкуванні.
 - Обираємо ситуацію (наприклад, герой боїться спілкуватися).
 - За допомогою карт складаємо історію, де герой поступово долає проблему.
 - Обговорення: «Як можна допомогти герою?», «Чи був у вас такий випадок?»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНІ ПОРАДИ

- Починайте роботу з ознайомлення дітей із структурою казки.
- Використовуйте яскраві візуальні матеріали: картки, таблиці, малюнки.
- Поступово ускладнюйте завдання: від переказу до створення власних історій.
- Заохочуйте фантазію — не обмежуйте дітей класичними сюжетами.
- Залучайте дітей з особливими освітніми потребами — картки допомагають структурувати думки.
- Поеднуйте з малюванням, аплікацією, театралізацією для глибшого занурення.

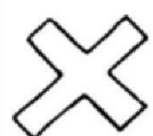
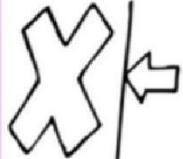
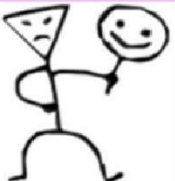
- Використовуйте метод позитивного підкріплення.
- Не виправляйте дитину під час розповіді — дозвольте їй вільно висловлюватися.
- Працуйте в атмосфері довіри та доброзичливості.
- Для тривожних дітей використовуйте карти як спосіб безпечного програвання страхів.
- Підтримуйте кожну дитину у прояві ініціативи.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

- Покращення мовленнєвої активності.
- Збагачення словникового запасу.
- Розвиток логічного мислення та творчої уяви.
- Зміцнення соціальних навичок і впевненості у спілкуванні.

ДОДАТОК 1

МОДЕЛЬ КАЗКИ “ПАН КОЦЬКИЙ”

					
Жили собі	Особливі обставини	Герой залишає будинок	Заборона	Порушення заборони	Ворог починає діяти
					
З'являється несправжній герой	Викриття несправжнього героя	Поява друга-помічника	Ворог переможений	Щасливий кінець	Мораль

РОЗПОВІДАЄМО КАЗКУ “ПАН КОЦЬКИЙ” ЗА КАРТАМИ ПРОППА

1. Жили-були

Жив собі дід та баба, і був у них старий кіт. Вигнали вони його з дому – мовляв, уже нікчемний.

2. Особлива обставина

Кіт залишився сам, без даху над головою, і подався світ за очі.

3. Герой покидає дім

Пан Коцький іде з дому шукати нову долю – пригоди лише починаються.

4. Заборона

Лисиця, зустрівши kota, забороняє іншим звірам наблизитися до нього – мовляв, він страшний та лютий.

5. Порушення заборони

Звірі все ж хочуть подивитися на Пана Коцького – вирішують влаштувати спільну гостину.

6. Ворог починає діяти

На бенкет приходять ведмідь, вовк, кабан та інші – але кожен боїться наблизитися до Пана Коцького.

7. З'являється несправжній герой

Кіт поводить себе гордо і мовчки – усі думають, що він небезпечний. Але насправді він звичайний старий кіт.

8. Розвінчання несправжнього героя

Під час вечери стаються кумедні події, і стає зрозуміло, що кіт не такий уже й страшний.

9. З'являється друг-помічник

Лисичка захищає kota, хвалиться ним і всіх лякає розповідями про його силу.

10. Ворог виявляється переможеним

Звірі настільки налякані, що тікають хто куди – Пан Коцький лишається переможцем.

11. Щасливий кінець

Кіт і Лисичка живуть разом у лісі – в теплі, сито й безтурботно.

12. Мораль

Хитрість і добре слово – теж зброя. Навіть слабкий може здобути повагу, якщо його підтримують.

ДОДАТОК 2

РОЗДРУКОВКИ “КУБІВ ПРОППА” ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ/ГРУПОВОЇ РОБОТИ В ОЧНОМУ ФОРМАТІ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Карпенко О.С. «Кубики історії з нетрадиційним методом проведення картками Володимира Проппа». URL: <https://vseosvita.ua/2-98en>
2. Медведєва, М. О., Жмурко, О. І., Криворучко, І. І., & Ковтанюк, М. С. (2021). Організація продуктивної взаємодії між учасниками освітнього процесу в умовах дистанційного навчання: аналіз сучасних додатків.
3. Полевикова О. Б., Захарченко В. І. Карти проппа як засіб мовленнєвотворчої діяльності дошкільників // *The 8 th International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life» (February 16-18, 2022) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2022. 687 p. 2022. С. 307.*
4. Психологія людини: Л. С. Виготський та сучасна наука : Збірник статей за редакцією М. В. Папучи. Випуск 2-3. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 279.
5. Beltrán-Martín, I. (2019, July). Using Padlet for collaborative learning. In *HEAD'19. 5th international conference on higher education advances* (pp. 201-211). Editorial Universitat Politècnica de València.

Додаток 3

Конспект заняття з дітьми**«Мовленнєва творчість: від бажання висловити думку до вміння творчо використовувати мовлення»****4. Вступна частина (мотивація)**

Педагог: Доброго ранку, діти! А чи хочете ви потрапити у казку? Для цього нам треба пригадати чарівні слова – хто які знає? (*«Крібле-крабле-бум!», «Ене-бене-раба!», «Фокус-покус!», «Абракадабра!»*)

Молодці! Мерщій заплющуйте очі, тихенько проговоріть чарівні слова – і ось ми вже у казці, відкривайте очі!

Наша казка незвичайна, її ще ніхто не знає – адже сьогодні ми з вами її придумаємо! Хто хоче придумати, яких казкових персонажів ми можемо тут, у казці, зустріти? (*Діти називають персонажів. Педагог записує на дошці або показує картки.*)

2. Основна частина**2.1 Теоретичний блок (коротко, у формі гри)**

Педагог: Для нашої казки ми будемо користуватися «Картами Проппа». Кожна картка допоможе нам зрозуміти, хто герой, хто допомагає, а хто створює проблеми. Давайте подивимось на карти і разом оберемо персонажів і події для нашої казки!

2.2 Практичний блок (створення казки)**Вправа 1. «Вибери героя»**

Діти обирають персонажів за картами.

Коротко обговорюють, що робить герой, які труднощі може зустріти.

Вправа 2. «Придумай подію»

Діти обирають карту з дією або подією.

Педагог допомагає скласти 1–2 речення про цю подію.

Вправа 3. «Склади казку»

Діти по черзі додають елементи: героя, подію, допомогу або труднощі.

Разом утворюється коротка казка (5–6 речень).

За бажанням можна розіграти казку за ролями.

4. Рефлексія

Педагог: Діти, ось наша казка і готова! Розкажіть, що вам сподобалось, а що було важко? Які ваші улюблені моменти?

4. Завершення

Педагог: Сьогодні ми чудово попрацювали! Разом ми створили казку, використовуючи «Карти Проппа». Не забудьте розказати її вдома батькам, братикам-сестричкам або бабусям-дідусям! А ще можете намалювати до нашої казки ілюстрації!

Додаток 4

«Карти Проппа для дошкільнят. Практичні рекомендації для батьків»

КАРТИ ПРОППА ДЛЯ ДОШКІЛЬНЯТ
Практичні рекомендації для батьків

Чому це важливо?

01 Методика В. Я. Проппа допомагає розвивати у дітей:

- Аналітичне мислення.
- Уяву та творчість.
- Здатність структурувати інформацію.

02 Основні функції казок за системою Проппа

В.Я.Пропп-фольклорист

- Жили-собі:** Створення казкового простору.
Приклад: "В давньому-давнім королівстві жили-були..."
- Особливі обставини:** Незвичайне явище.
Приклад: "Щоночі хтось топче поле пшениці."
- Заборона:** Герою не можна щось робити.
Приклад: "Не ходи до темного лісу."
- Порушення заборони:** Герой порушує правило.
Приклад: "Пішов у темний ліс та заблукав."
- Ворог починає дяти:** Герою чи його родині щось загрожує.
Приклад: "Викрали сестру з лісового будиночка."
- Герою дають складне завдання:** Те, що повинен зробити герой.
Приклад: "Знайти чарівний артефакт."
- Отримання чарівного засобу:** Допомога від чарівного персонажа.
Приклад: "Чарівний горщик, який сам варить їжу."

03

Як організувати гру з картами Проппа?

Етапи роботи:

- Створення карт: Намалюйте або роздрукуйте картинки функцій казок.
- Знайомство: Прочитайте дітям коротку казку, супроводжуючи її демонстрацією карт.
- Перекажіть казку: Використовуйте карти як орієнтир для переказу.
- Створіть власну казку:
 - Оберіть 5-8 карт.
 - Вигадайте персонажів (героя, помічників, ворогів).
 - Визначте сюжет та основні події.

Примітка: У казці необов'язково будуть присутні всі функції.

ФРАГМЕНТИ З НАБОРУ "КАРТИ ПРОППА ДЛЯ ДОШКІЛЬНЯТ"

04

Як карти Проппа розвивають уяву та мовленнєву творчість?

Розвиток уяви

- Діти вчаться самостійно придумувати історії, комбінуючи різні сюжетні елементи.
- Створення власних казок допомагає розширювати креативне мислення.
- Формується асоціативне мислення та навички нестандартного розв'язання задач.

Мовленнєва творчість

- Розширення словникового запасу через складання оповідей.
- Поліпшення навичок зв'язного мовлення та вміння логічно будувати текст.
- Розвиток виразності мовлення завдяки інтонаційному відтворенню діалогів казкових героїв.

Ігровий підхід до навчання

- Використання карт у театралізації історій стимулює комунікативні навички.
- Діти легше запам'ятовують сюжетну структуру та основні елементи казки.

Порада: Комбінуйте карти Проппа з іншими творчими методами: малюванням, ляльковим театром, аудіоказками! Це допоможе дітям не тільки краще розуміти казкову структуру, а й навчитися самостійно вигадувати та розповідати захопливі історії.

